

Contra Latinos

Τοῦ μεγάλου λογοθέτου Γεωργίου τοῦ Ἀκροπολίτου λόγος κατὰ Λατίνων, γραφεὶς αὐτῷ ὅτε ἐν τῇ δύσει κατάσχετος ἦν.

1.1 Ἄνδρες Ῥωμαῖοι, οἱ τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ὀρμώμενοι, ἐβουλόμην μὲν καλεῖν ὑμᾶς ἀδελφούς ὡς ὁμογνώμονας καὶ ὁμόφρονας, ἐπεὶ τοί γε τοῦτο σκοπὸς τοῦ ὑπὲρ ἡμῶν τὸ καθ' ἡμᾶς προσειληφότος θεοῦ καὶ πάντα τὰ τῆς σαρκὸς ἐπιδείξαντος ἐν ἑαυτῷ ἰδιώματα ἄτερ μόνης τῆς ἐφ' ἡμᾶς ζωῆς· καὶ τοῦτο ἦν τὸ μέγα περὶ ἡμᾶς τοὺς ἀνθρώπους μυστήριον, ἵνα συνάψῃ τὰ πάντα ἐν ἑαυτῷ καὶ εἰς ὅμο φροσύνην συνάξῃ τῆς πίστεως, ὅπερ, κατὰ τὸν μέγαν Παῦλον, οὐχ Ἑλλήν οὐ βάρβαρος οὐ Σκύθης οὐκ Ἰουδαῖος οὐδ' ἄλλο τι τῶν ἐθνικῶν ὀνομάτων παρείληπται, ἀλλὰ μόνον καὶ ὄλον Χριστὸς αὐτοῖς τὸ ἐπίσημον. ἐβουλόμην μὲν οὖν οὕτω—καὶ γὰρ ἐτυγχάνομεν καὶ πάλαι ἦν ἡμῖν τὸ ὁμόγνωμον καὶ ἀδελφὰ ἐφρονοῦμεν καὶ τοῖς αὐτοῖς κανόσι τῆς εὐσεβείας ἢ καὶ στάθμαις ἀπηυθυνόμεθα καὶ τοῖς μέρεσι πᾶσιν ἐξισαζόμεθα· ἀλλ' ὁ τῷ φθόνῳ διαχωρίσας τὸν πρῶτον τὸν ἄνθρωπον ἀπὸ τοῦ θεοῦ καὶ τοῖς ἀδελφοῖς τὴν κακὴν ἔριν ἐπεμβαλὼν εἰς διάσπασιν, ὡς καὶ εἰς φόνον καταλήξαι τὸ ῥαδιούργημα—φεῦ τῆς ἡμετέρας ἀσθενείας καὶ τῆς τοῦ σατᾶν προσβολῆς—καὶ ἡμᾶς, ὧ φίλοι Ῥωμαῖοι, ἠνωμένους ὄντας διέστησε καὶ εἰς ἀδιάσπαστον συγκεκραμένους διέλυσε. καὶ νῦν ἀποκλαιόμεθα μὲν ἡμεῖς τὸν ὑμέτερον χωρισμὸν, ἀποκλαίονται δέ, ὡς πείθομαι, τοῦτον καὶ ὑμῶν οἱ εὐγνωμονέστεροί τε καὶ συμπαθέστεροι. τί γὰρ χρηστότερον ἢ τερπνότερον ἢ ἀδελφούς ἐν τῷ αὐτῷ συνοῖ κεῖν; τί δὲ χαριέστερον ἢ ὀνησιμώτερον ἢ τοὺς αὐτοὺς ὁμοφρόνως ὑπὲρ τῆς εὐσεβείας ἀνταγωνίζεσθαι; τί δὲ ἀθλιώτερον ἢ ἐλεεινότερον ἢ ἀπορραγῆναι τοὺς ὁμονοοῦντας ἐν Χριστῷ εἰς διχόνοιαν καὶ τοὺς ἠνωμένους ἐν πνεύματι εἰς ἀξυμφυῆ τὴν διάσπασιν; εἰ δὲ καὶ ὅπου δύο ἢ τρεῖς ἐν Χριστῷ συνηγμένοι, ἐν τούτοις μέσος γνωρίζεται, πόσω μᾶλλον ἐν δυσὶν ἢ τρισὶν ἢ καὶ πλείοσιν ἔθνεσιν ἐν ἑαυτῷ συμφρονοῦσιν οὐ παρέσται καὶ πληρώσει τῶν ἀγαθῶν, ὅσα τε ἐνταῦθα τῆς εἰρήνης εὐρίσκεται καὶ ὧν ὁ καρπὸς ἢ τῶν τελομένων κάθαρσις ἢ ἀνάβασις, καὶ ὅσα ἐκεῖθεν τῆς ὑψηλοτέρας ζωῆς καὶ ἀμείνονος;

1.2 Διὰ ταῦτα δὴ τῷ ὑμετέρῳ χωρισμῷ σπαραττόμεθα καὶ τὸ πάθος οὐ διαφέρομεν, ὅτι μέλη ὄντες Χριστοῦ καὶ πρὸς μίαν κεφαλὴν αὐτὸν ἀναγόμενοι τε καὶ συναρμολογούμενοι οὐκέτι συμπνέομεν τοῖς αὐτοῖς οὐδ' εἰς ἓν ἔργον τὸ ἅπαν σῶμα κινούμεθα, ἀλλ' ἀντιφερόμεθα ἑαυτοῖς εἰς ἑτεροίας πράξεις καὶ ἐναντιούμενας τὸ πλεῖστον μέρος ἐξ ἀντιθέσεως, οὐδ' εἰς μίαν γωνίαν τὸν ἀκρογωνιαῖον τιθέμεθα, ἀλλ' ὡσπερ εἰς ἄλλην καὶ ἄλλην κατηρτισμένοι τὴν οἰκοδόμησιν ἄλλα μὲν ἡμεῖς γνωματεύομεν, ἄλλα δὲ ὑμεῖς τερατεύεσθε. καὶ τίς ὁ θρηνησῶν ἡμᾶς Ἰερεμίας; καὶ πόσων ἂν χρεια δακρύων τούτῳ προσγένετο· εἰ γὰρ τῆς Ἱερουσαλὴμ ἄλω θείσης καὶ Ἰουδαίων παραχθέντων αὐτῆς, μιᾶς πόλεως καὶ πολλοστοῦ ἔθνους καὶ τὴν φαινομένην πεπονθότων αἶχμα λωσίαν, πηγὰς ἐζήτει καὶ θαλάσσας εἰς δάκρυα, πάσης σχεδὸν τῆς οἰκουμένης ἀντιφωνούσης εἰς τὴν εὐσέβειαν καὶ ἀντί φθογγα δογματιζούσης εἰς τὸ κατὰ Χριστὸν κήρυγμα, πόσων ἂν ἐκείνῳ χρεια θαλασσῶν ἐγένετο πρὸς τὰ δάκρυα; ἔμοιγε οὖν οὐκ ἀνθρώποις οὗτος ἀρμόδιος ὄδυρμος οὐδὲ τοῖς τὸ θνητὸν τοῦτο φοροῦσιν ἔνδυμα, ἀλλ' ἀγγέλοις ἢ χερουβὶμ καὶ πάσαις ταῖς ὑπεράνω δυνάμεσιν, ἵν' ἀξίως ἡμᾶς ἀπο κλαύσωνται οὐκ ἐπιγινώσκοντας τὴν ἀλήθειαν οὐδὲ τὸ μυστήριον τοῦ Χριστοῦ, δι' οὗ τὴν ἡμετέραν σωτηρίαν ἐπραγμα

τεύσατο, ἀλλὰ κοιλίας ἀπερυγάνοντας ῥήματα καὶ φιλονεικούντας νικῆσαι νίκην πολὺ τῆς ἥττης ἀθλιωτέραν. καὶ οὐχ ὑμεῖς τοῦτο, ἡμεῖς δ' οὐ' ἀλλ' ὅπερ ἐστίν, ὧ Ῥωμαῖοι, οὐκ ἀποκρύψομαι.

1.3 Ἦρξατο μὲν ἐξ ὑμῶν τὸ πάθος, κατεβοσκήσατο δὲ καὶ ἡμᾶς καθάπερ ἔρπης ἢ γάγγραινα, ἐκ φιλαυτίας ἀρξάμενα καὶ εἰς αὐθάδειαν καταντήσαντα. ἀλλὰ νῦν δεῦτε δὴ καὶ ἀκούσατέ μου, φόβον τοῦ κυρίου διδάξω ὑμᾶς· τοῦτον γὰρ ἀρχὴν σοφίας καὶ ἕτερος εἰρήκει θεόσοφος. ἵνα τί οὕτως ἐσμὲν εὐκόλοισι οὐ πρὸς ἅπαντα μόνον λόγον, φυσικὸν τέ φημι ἢ μαθηματικὸν ἢ λογικὸν ἢ ἄλλοιον, ἀλλὰ καὶ πρὸς θεολογίαν αὐτήν, ἀκρατεῖς καὶ χεῖρα καὶ γλῶσσαν καὶ τὴν διάνοιαν; τί μὴ τοῖς οἰκείοις ὅροις περιγραφόμεθα; τί πῃ δώμεν ὑπὲρ τὰ ἐσκαμμένα; τί μὴ γινώσκωμεν ἑαυτοὺς ἂν θῶπους, ἀλλ' οἰόμεθα μοίρας θειοτέρας εἶναι, φύσεως ὑπεραρθείσης τῶν οὐρανῶν καὶ ἐμφιλοχωρησάσης θεῶ καὶ τὰ κατ' αὐτὸν ἀρίστως ἐπεγνωκυίας καὶ τοῖς ἄλλοις ἐξαγγέλλειν δεδυνημένης; μάταιοι ὄντως ἡμεῖς, εἰς οὓς ἐπεγγελῶσι μὲν δαίμονες, θρηνοῦσι δὲ ἄγγελοι, καταδικάζει δὲ Χριστός, καὶ καταδίκην, ἣν ἐν τοῖς εὐαγγελίοις προώρισε, κλαυθμὸν καὶ ὀδόντων βρυγμὸν καὶ τὰ λοιπὰ τῆς κολάσεως. οὐ γὰρ ἔχοντες ἔνδυμα γάμου τοῖς ἀμφὶ τὸ δεσποτικὸν δεῖπνον δαιτυμόσι συνανακλίνομεν ἑαυτοὺς· καὶ τοῦτο οὐ πέρα δεινῶν, καίπερ ὄν δεινόν, ἀλλ' εἰ μὴ τοῖς πρώτοις καὶ ὧν οὐδεὶς ὑπερέκεινα συγκαταλέξοιμεν ἑαυτοὺς, ὡς οὐδὲν λελογίσμεθα. ὧ ἡμεῖς δειλίοι· ἀφέντες τὰ ἡμετέρα θεωρεῖν, τὰ τῆς ἀνεφίκτου καὶ τοῖς χερουβὶμ ζητοῦμεν φύσεως· ἀφέντες τὰς ἐντολὰς τοῦ κυρίου τηρεῖν, δι' ὧν σωθησόμεθα, θεολογεῖν προειλόμεθα· ἀφέντες περὶ φύσεως καὶ σωμάτων φιλοσοφεῖν καὶ γνωμολογεῖν περὶ ἦθους, ὧν καὶ τὸ τυγχάνειν κέρδος καὶ τὸ ἀποτυγχάνειν οὐ βλαβερὸν, πρὸς τὸ θεολογεῖν ἀνιπτά μεθα, οὐ τὸ ἀμαρτῆσαι πτῶμα ψυχῆς τὸ ὀλεθριώτατον, καὶ οὐ ἢ ἀνάκλησις ὡς ἀδύνατος· οὐ γὰρ τὸ ἀποτυχεῖν ὡς ἀσύγνωστον, τούτου δυσχερῆς ἢ ἐπάνοδος. ὧ ἡμεῖς μάταιοι, τί τὸ περὶ ἡμᾶς τοῦτο τοῦ σατᾶν ἔσχατον δέλεαρ; ὅς ἐπεὶ μὴ ἔχει τοῖς ἄλλοις θηρεῦσαι-ἀποκάμνει γὰρ τοῖς σωτηριώδεσιν ἀντιβαλλόμενος πνεύμασι-τὸ μέγιστον τοῦτο καὶ ἐπικινδυνότατον ἐπιβάλλει θήρατρον τοῖς ὀξυτέροις τάχα καὶ θερμότεροις εἰς τὴν εὐσέβειαν, ᾧ πολλὰ πλήθη καὶ τῶν περιφανεστέρων ἐν ἄλλοις ἀπώλεσε καὶ τοὺς ὑπερπεπηδηκότας τὰ κάτω καὶ μὴ κατὰ βαθμίδας κευρωρηκότας πτῶμα δακρύων δέδειχεν ἄξιον.

1.4 Διὰ τοῦτο πᾶσιν ὀκνητέον εἰς θεολογίαν ἐλθεῖν, καὶ φοβητέον τὸν φόβον, οὐ τὸ φοβεῖσθαι πάνυ γε ἄξιον. τί γὰρ καὶ θεολογοῦμεν καινότερον; δέον ἀρκεῖσθαι τοῖς προτέροις καὶ οἷς ἡμᾶς ἐδίδαξεν ὁ καλῶς γινώσκων τὰ ἑαυτοῦ, ἢ καὶ τῶν δευτέρων ἀκούειν, ὧν ἢ πρᾶξις καὶ ὧν ὁ βίος ταῖς θείαις ἐμαρτύρησεν ἀποφάσεις, ἐπεὶ καὶ οὗτοι οὐ ταῖς οἰκείαις περὶ τὸ πρᾶγμα δυνάμεσι κατεχρήσαντο οὐδὲ τοῖς λογικοῖς καὶ μόνοις μεθοδεύμασιν ἐγκατέμειναν. ἀνθρώπινον γὰρ τοῦτο καὶ τῇ φύσει γινώσκεται, καὶ ποῦ τὰ μυστήρια τῆς θεότητος; ποῦ δὲ τὰ ὑπὲρ φύσιν ἐκ τῶν κατὰ φύσιν καὶ θαυμαζόμενα καὶ τιμώμενα; Χριστὸς ὁ πρῶτος θεολόγος θεολογεῖ, καὶ σὺ τὴν ἐκείνου θεολογίαν παραποιεῖς; ὁ καλῶς εἰδὼς ἑαυτὸν καὶ τοὺς ἑαυτοῦ, καὶ σὺ τολμᾶς καὶ τὸ οἰονοῦν παρ' αὐτὸν ἀποφαίνεσθαι; ὁ Χριστὸς φησὶ «τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὁ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται», καὶ τίς ἂν ἄλλος τολμήσειε καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀποφήνασθαι; ὡσπερ γὰρ οὗτός φησιν γεγεννηθῆσθαι ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ οὐκ ἂν τις ἀπαυθαδιάσαιτο πώποτε λέξει καὶ ἐκ τοῦ πνεύματος, οὕτω δὴ καὶ ἐν τούτῳ ἐστὶ. πέμπειν πάλιν αὐτὸς φησιν τὸν παράκλητον, καὶ στέρξωμεν τὸν λόγον καὶ μὴ παραχαράξωμεν τὸ ῥητόν· ἐκκείσθωσαν οὕτως αἱ συλλαβαί, ἃς ὁ πρῶτος στοιχειωτῆς ἀπεγράψατο. τί συλλογίζῃ ἐπὶ κενῆς καὶ ἐπιφέρεις ἄλλα ἀντ' ἄλλων ὀνόματα; τὸ πέμπειν λέγε μοι πέμπειν καὶ ἐκπορεύεσθαι μοι τὸ ἐκπορεύεσθαι· κρείττων σου πολὺ ὁ διδάξας αὐτὰ καὶ πιστεύειν οὕτως ἐντειλάμενος. τί γὰρ μὴ

ἐκπορεύειν αὐτὸ εἰρήκει ἢ αὐτοσοφία καὶ ὁ τῶν μελλόντων προγνώστης, ὃς ἀκριβῶς τὰ τοιαῦτα ἐγίνωσκε καὶ τὴν ἐπὶ τούτοις ἀμφιβολίαν καὶ τὴν διχόνοιαν, ὡς ἂν ἡμᾶς ἀπαλλάξειε πολλῶν ῥημάτων καὶ ἀντιθέσεων, ἀλλὰ πέμψειν αὐτὸ εἶπε τοῖς μαθηταῖς μετὰ τὴν αὐτοῦ πρὸς τὸν πατέρα ἀνάβασιν; εἰ μὴ γὰρ ἄλλο οἶδε τὴν πέμψιν καὶ ἕτερον τὴν ἐκπόρευσιν, οὐκ ἂν παρήλλαξε τὰ ὀνόματα, ὡς περ οὐδ' ἐπὶ τοῦ πατρὸς οὐδ' ἐπὶ τοῦ ὀνόματος τοῦ υἱοῦ καὶ τῆς μέσον αὐτῶν σχέσεως εἴτουν γεννήσεως· ἀλλὰ ταῦτα φυλάττει καὶ οὐκ ἰσοδυναμούσαις, ὡς ἂν τινες φαίεν, ἐναλλάττει ταῖς λέξεσι. θεὸς ἐστὶν ὁ ταῦτα θεολογῶν καὶ περὶ ἑαυτοῦ, καὶ πῶς ἂν ἐγὼ ἐς τοσοῦτον ἔλθοιμι τόλμης καὶ ἀναιδεΐας ὡς ἄλλο τι παρὰ ταῦτα θεολογεῖν, κόνις ὢν ἀμυδρὰ καὶ χοῦς πρὸς γῆν ἰλυσπώμενος, κἂν ἐτιμήθην τῷ πνεύματι; Παῦλος οὐ παραπεποίηκε τὸ ῥητόν, ὁ εἰς τρίτον ἀρθεὶς οὐρανὸν κάκειθεν εἰς τὸν παράδεισον καὶ ἀκούσας ἀνέκφραστα· εὐαγγελιστὴς οὐδεὶς ἀπεγράψατο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸν παράκλητον, καὶ τίς οὕτω θρασὺς τὰς φρένας καὶ τοὺς λόγους ἀκάθεκτος, ὡς ἀπερυγγάνειν τοῦτο τοῦ στόματος;

1.5 Εἰ δὲ τὴν πέμψιν πάλιν λαμβάνεις εἰς τὴν ἀπόδειξιν καὶ ἐνσυχολάζεις τῷ ῥήματι καὶ ταυτίζεις ὀνόματα καὶ πέμψιν λέγεις τὸ ἐκπορεύεσθαι, ἄκουε πάλιν τῶν πρὸς ἀντίρρησιν. οὐδὲν τῶν ὀνομάτων ἀντικρυς ὡς ταῦτόν· κἂν αὐτὰ φέρῃς τὰ πολυώνυμα, εὐρήσεις ἐν τούτοις διαφορὰν οὐ μικράν· πρὸς γὰρ ἄλλην καὶ ἄλλην τοῦ ὑποκειμένου τὴν ἔννοιαν ἀπιδόντες οἱ πρῶτως θέντες ὀνόματα τὸ ποι κίλον τῶν ὀνομάτων ἐπέθεντο. καὶ γνοίης ἂν ταῦτα καλῶς ἐς διδασκάλου ἀφιγμένος γραμματιστῶν τὰς συλλαβὰς ἀναπτύσσοντος καὶ τὸ κεκρυμμένον τῆς διανοίας ἀνακαλύπτοντος –καὶ ταῦτα οὐκ ἂν ἐξ ὑπογυίου ὁ παρατυχὼν ἐπιγνώσαιτο– καὶ ἴδοις ἂν καὶ τοὺς ἐπιστήμονας οὐ τοῖς τυχοῦσι τῶν ὀνομάτων χρωμένους εἰς ἐρμηνείαν, εἴπερ κυριολεκτεῖν ἐπεβάλλοντο, ἀλλὰ τοῖς προσφυέσι καὶ καταλλήλοις καὶ μὴ ἀπάδουσιν. εἰ γοῦν ἐπὶ τῶν καθ' ἡμᾶς καὶ θνητῶν ἢ τῶν ὀνομάτων διαφορὰ πολλὴν ἐπικρύπτει τὴν ἔννοιαν καὶ ὁ ἐπιστήμων ἐπέγνωκε καὶ οὐκ ἔῃ παραχαράττειν τοὺς μὴ λόγους τοῖς τεχνικοῖς ἐμβαθύνοντας, πόσω μᾶλλον ἐπὶ τῆς ὑπὲρ ἡμᾶς φύσεως, τῆς ὑπερουσίου οὐσίας, τῆς πάντων αἰτίας τῶν ὄντων, τῆς μὴ παρὰ τοῦ γινωσκομένης μηδὲ τῶν κατ' αὐτὴν τι διδούσης εἰς μικρὰν ἐκείνης κατάληψιν, τῆς ὑπεραιρομένης πάσης [ὑπερκειμένης] οὐσίας τε καὶ δυνάμεως, ἐξ ἧς ἅπαν ὄν καὶ ἔστι καὶ ζωοῦται καὶ ἀγαθύνεται καὶ διαμένει περικρατούμενον, ἀρρήτῳ δυνάμει τῆς ὄντο ποιοῦ συνεχόμενον φύσεως; πόσον γοῦν ἐπὶ τῆς ἀρρήτου ταύτης οὐσίας χρεῶν παρατηρεῖν τὰ ὀνόματα, ἅπερ ὁ πρῶτος τουργὸς τῆς τούτων ἀποκαλύψεως ἔθετο, καὶ λέγειν μὲν ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα ἐφ' οἷς εἰρήκει τὸ ἐκπορεύεσθαι, καὶ πέμπεσθαι πάλιν ἐφ' οἷς τὸ πέμπεσθαι ἔλεξε. τίς γὰρ οἶδε νοῦν κυρίου; τίς εἰς τὰ βάθη παρέκυψε τὰ τοῦ πνεύματος; ἔφη Χριστὸς τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι, καὶ οὐκ ἂν τις τῶν εὐσεβεῖν ἡρημένων παραχαράξειε τὴν φωνήν. ἔφη πάλιν οὗτος ἐκπέμπειν αὐτό, καὶ μενέτω οὕτως τὸ ὄνομα. ἢ τίς ὁ λόγος ἐκεῖνο μὲν φυλάττειν ἀπαραποίητον, τοῦτο δὲ ἐπάγειν εἰς ἕτερον; καίτοι γε οὐκ ἀπλῶς ὄντος τοῦ πράγματος οὐδὲ τῶν ἀκινδύνων, ἀλλὰ καὶ τῶν λίαν ἐπικινδυνωτάτων καὶ πολὺν παρεχομένων τὸν ὄλεθρον.

1.6 Ἐπέλωμεν καὶ τὰ τῶν θεοφόρων συντάγματα καὶ διδάγματα. ὅτι μὲν καὶ οὗτοι περὶ τούτων τοιαύτην ἔσχον τὴν ἔννοιαν, ἐκ τῶνδε δῆλον καθέστηκε· τίς γὰρ αὐτῶν ἀπεθρασύθη ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐρεῖν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι; καὶ μὴν εἶχον εἰπεῖν εἰ τοιοῦτόν τι νενοήκασιν, ἀλλ' εἰς τὴν πέμψιν ἐνέμειναν καὶ τὴν δόσιν καὶ τὴν χορηγίαν, ἔστιν οὗ καὶ τὴν πρόεσιν. πρόεσις δὲ οὐ ταῦτόν τοῖς ἐπηβόλοις τῶν λογίων τῇ ἐκπορεύσει γνωρίζεται, εἴ γε φαμὲν καὶ τὸν υἱὸν προῖεσθαι τοῦ πατρὸς, ἀλλ' ἔστι κοινὴ τις φωνὴ προσδιορισμοῦ τινος δεομένη πρὸς τὴν

σαφήνειαν. πρόεισι μὲν γὰρ τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ἀλλὰ γεννητῶς· πρόεισιν αὐτοῦ καὶ τὸ πνεῦμα, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. ὥστε οὐχ ὅπου πρόεις, γέννησις ἐκεῖ ἢ ἐκπόρευσις, ταύτη δὲ τῇ φωνῇ χρησάμενοι ἐπὶ τοῦ πνεύματος οἱ τῆς ἐκκλησίας φωστῆρες, καθάπερ ἀμέλει καὶ ταῖς προειρημέναις, οὐ προσδιορισμῶ τινι ἐπεσημήναντο τοῦτο, ἵνα ἔχοιμεν γνῶναι τὸ νόημα, ὅπερ ἦν δέον, εἰ νενοήκασι· προίεναι γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἀλλ' ἐκπορευτῶς εἶχον ἂν εἰπεῖν, εἰ πρὸς τοιοῦτον ἀπένευον τὸν σκοπόν.

1.7 Λέγε οὖν καὶ σὺ τὰς τοιαύτας φωνὰς ἀμεταποιήτους παραφυλάττων εἰς τὴν ἐκφώνησιν. δίδασκε τὸ πνεῦμα παρὰ τοῦ λόγου ἐκπέμπεσθαι· ἐδιδάχθης γὰρ τοῦτο παρὰ τοῦ κρείττονος. ἐρμήνευε καὶ χορηγεῖσθαι τοῦτο παρ' αὐτοῦ καὶ δίδοσθαι καὶ ἀποστέλλεσθαι καὶ προίεσθαι· δεδίδαξαι γὰρ ταῦτα παρὰ μεγίστων ἐκείνων ἀνδρῶν, ὧν ἡ ἀρετὴ τὸ ἐπίσημον καὶ ὧν τὸ θεοφορούμενον ὡς ἐπίδηλον. Βασίλειοι ταῦτα θεολογοῦσι καὶ Κύριλλοι καὶ Γρηγόριοι, οἱ οὐδ' ὅπως οὖν τετολήμασιν ἐπὶ τοῦ υἱοῦ διαγράψασθαι τὴν τοῦ πνεύματος ἐκπόρευσιν. καὶ πῶς ἂν ἡμεῖς ἀπερυθριάσωμεν οὕτως ἐπιπηδήσωμεν τῷ ὀνόματι καὶ κρείττον ἢ ἐκείνους ἑαυτοὺς εἰδέναι ἀπισχυρισώμεθα; ποῦ ποτε εὔρες τοῖς τούτων συγγράμμασι τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι; ἀλλὰ πάλιν ἐπάγονται οἱ ῥαδίως εὐρισκόμενοί σοι συλλογισμοὶ καὶ τὸ σαθρὸν τοῦτο τοῦ λόγου σχοινίον, δι' οὗ συνάγεις τὰ ἄτοπα, εἰ γε ψευδῆ τοῖς εὖ φρονοῦσι τὰ ἄτοπα. πῶς γὰρ οἱ τοσοῦτοί τε καὶ τοιοῦτοι οὐκ ἔγνωσαν τὸ παρά σου συναγόμενον; ἀλλὰ τὰς μὲν προτάσεις ἐγίνωσκον καὶ ἐδίδασκον, ἅπερ δὲ ὡς ἐπόμενα φέρεις αὐτὸς εἶτε δὴ συμπεράσματα οὐχ ὅπως εἰς νοῦν ἐδέξαντο· ἂν γὰρ οὐ νενοήκασι, πῶς ἂν τοῖς διδασκομένοις παρέθεντο; λάβε μοι καὶ αὐτὸς τὰς προτάσεις ὡς λόγους, εἰ βούλει, καὶ συμπεράσματα, καὶ μὴ δι' αὐτῶν συμπέραινε ἕτερα ἀλλότρια τῆς ἀληθείας καὶ ξένα τῆς ἐκκλησίας τοῦ Χριστοῦ.

1.8 Τίς ἢ τῆς θεολογίας τέχνη ἢ ἐπιστήμη, ὡς τοῖς κανόσι ταύτης ἐψόμεθα; ἀπλῆ τίς ἐστι διδασκαλία τὸ ἡμέτερον κήρυγμα. Χριστὸς γὰρ ταύτην ἐδίδαξεν, ἐπλάτυναν αὐτὴν οἱ ἀπόστολοι, ἐκράτυναν οἱ διδάσκαλοι. πάλιν φιλονεικεῖς συλλογίζεσθαι, κἀγὼ σοὶ τὸν λόγον ἀπλοῦν ἀντιτίθημι. σὺ συμπεραίνεις μοι τὰ ψευδῆ, κἀγὼ σοὶ προτείνω τὰ ἀληθῆ. συνάγεις μοι ἐκ τῶν προτάσεων καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ, ἐγὼ σοὶ τὸ ἐκ τοῦ πατρὸς ἀποφαίνομαι. τοῦτο μὲν Χριστοῦ, ἐκεῖνο δ' οὐκ οἶδα τίνας· τοῦτο τῆς αὐτοσοφίας τὸ δίδαγμα, ἐκεῖνο πλάσμα διανοίας οὐχ ὑγιῶς, τεχναζομένης εἰς τὰ ὑπερέκεινα τεχνῶν καὶ ἐπιστημῶν· τοῦτο Χριστὸς διδάσκει, καὶ τῷ λόγῳ πεπίστευκα, ἐκεῖνο προφέρεις σύ, καὶ οὐκέτι πειθόμενον ἔχεις με. τίς ἢ τοσαύτη καινοτομία τῶν λόγων; τίς ἢ τοσαύτη περὶ τοὺς θεῖους τῶν λόγων ἀδολεσχία, ὡς μὴ θέλειν ἐν ἄλλοις ἀσχολεῖσθαι καὶ ἐπιδεικνυσθαι, ἀλλ' ἐν τοῖς θείοις φιλονεικεῖν ἐναβρύνεσθαι; Ἀθηναίων οὐδὲν ἦν ἢ λέγειν τι καὶ ἀκούειν καινότερον, καὶ τῶν νέων θεολόγων μεταποιεῖν τὰ τῆς ἀληθείας διδάγματα.

1.9 Εἰ δὲ εἰς δουλείαν ἄγεις τὴν ἐκ τῆς πέμψεως πρόοδον ἢ τὴν δόσιν ἢ τὴν χορηγίαν ἢ τὴν πρόεσιν καὶ πάλιν θεολογεῖς ἢ φιλοσοφεῖς τὸ φύσει ἢ μὴ φύσει καὶ τὸ κατ' ἐξουσίαν ἢ κατὰ τὴν συνάφειαν καὶ ἢ οἴκοθεν ἢ ἕξωθεν καὶ ὅσα τοῦ τεχνυδρίου τοῦ ἀνθρωπίνου, ἀδολεσχεῖν σε ἐάσω ταῖς τοιαύταις πλημ μελῶς προσφερομέναις ἐρεσχελίαις καὶ μιᾷ τῇ λύσει ἀνατρέψω τὰς ἐντέχνους σοὶ διαιρέσεις ἢ ὑποδιαιρέσεις ἢ ἐπιδιαιρέσεις καὶ τὸ τῶν ἐπομένων ἀναγκαίων ταῖς ἀντιθέσεσιν. ἐπὶ τῆς τοῦ θεοῦ φύσεως καὶ τῆς αὐτοῦ διαιρέσεως καὶ ἐνώσεως καὶ νοῦς ἀσθενεῖ, ἐν ᾧ τοὺς ὅρους γινώσκωμεν, καὶ διάνοια ἀπηγόρευκε, δι' ἧς τὰς ἐπιστήμας εὐρήκαμεν ἢ ἐσχήκαμεν· καὶ δόξα πῶς ἂν σχοίη χώραν τῶν πρὸ αὐτῆς ἀμαυρουμένων καὶ ἀπηυδακτότων τὴν νόησιν; ἄνθρωποι τὰς τέχνας εὐρῆκαμεν καὶ τὴν φύσιν κατεξετάσαντες φυσικῶς τοὺς λόγους προάγομεν, καὶ τέχνη τὰς τῆς φύσεως ἀκολουθίας ἐγνώκαμεν. ἐπὶ δὲ τοῖς ὑπερφυέσι τίς ὁ τεχνικὸς λόγος; ποῖος ὁ

ἐπιστημονικὸς νοῦς; ἡλικίος ὁ ὑπερέκεινα, ὥστε νοῆσαί τι καὶ ἀποφίνασθαι, ὅπου ἐπιμύει τὰ πολυόμματα, ὅπου ἐπι φρίττει τὰ χερουβίμ, ὅπου σιγῶσι δυνάμεις πᾶσαι καὶ ἄγγελοι, ἐν μόνον εἰδότες ἄσμα τοῦ τρισαγίου τὴν αἴνεσιν, ἀπεριέρ γως καὶ ταύτην καὶ τῶν τεχνικῶν λεξειδίων ὑπερανωκισμένην ἐν τῇ ἀπλότητι; ἔδει γὰρ τοῖς ἀπλοῖς ἢ τῷ ἀπλῷ ἢ καὶ ὑπὲρ αὐτὸ τὸ ἀπλοῦν ἀπλᾶς γενέσθαι καὶ τὰς ὠδὰς. τί γοῦν ἡμεῖς οἱ σύνθετοι καὶ πολλοῖς συνεστηκότες τοῖς κρᾶ μασιν οὐ τοὺς ἀπλοῦς ζηλοῦμεν λόγους ταῖς περὶ τὸ θεῖον ὑπολήψεσι καὶ κατ' αὐτὸ τὰς φωνὰς συνάγομεν, ἵνα καὶ συναχθῶμεν ὑπὸ τῆς μιᾶς δημιουργικῆς πανταρχίας εἰς ἓν, μίαν συμφωνίαν συμπλέξαντες ἀνθρωπίνην, ὡς τῆς ἀγγελικῆς συμμετάσχοιμεν; ἀρκεσθησόμεθα τοῖς ἐνταῦθα παρὰ Χριστοῦ καὶ τῶν τοῦ Χριστοῦ δεδιδαγμένοις ἡμῖν· εἰ δέ τι εἴη καὶ κρυφιδέστερον, ἐκεῖ ταμιεύσωμεν ἑαυτοῖς. ἢ τί γὰρ ἂν ἄλλο τῆς ἐκεῖθεν εἶναι δοίημεν βιοτῆς, εἰ πάντα ἐνταῦθα τὰ τοῦ θεοῦ γνοίημεν; ἢ πῶς εἰδείημεν ἂν καὶ σάρκες ὄντες καὶ ὕλης μετέχοντες, εἰ πάντων τῶν θεῶν ἐφικέσθαι σπουδάσαιμεν;

1.10 Εἴπερ ἦν ἀληθὲς ἐκπορεύεσθαι καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, οὐκ ὤκνησαν οἱ διδάσκαλοι ταῖς ἑαυτῶν συγγραφαῖς ἐνησημῆνασθαι· οὐδὲ γὰρ ἔχω λέγειν· ἐφθόνησαν. ἀλλ' ἐκεῖνοι μὲν ἐσιώπησαν, δειλίαν ἐπαινουμένην ἐν ἑαυτοῖς δειλιάσαντες, σὺ δὲ οἷος ὢν ἀποθρασύνῃ τὴν προ φοράν; καὶ Χριστὸς μὲν οὐκ εἴρηκεν· οἶομαι γάρ, ὡς οὐκ ἦν. πῶς γάρ, ἂν ὄν, οὐκ ἐδίδαξεν, οἷς τὴν πᾶσαν θεολογίαν ἐτράνωσε; καὶ μετ' αὐτὸν οὐδεὶς τῶν διδασκάλων εἶπεῖν ἀπετόλμησε, σὺ δὲ ὁ ταῦτα λέγων τίς ὢν τυγχάνεις εἰς πίστωσιν; οὐκ ἔστιν ἢ πέμψις καὶ ἡ δόσις καὶ ἡ χορηγία καὶ ἡ πρόοδος τῇ ἐκπορεύσει ταῦτά· εἰ γὰρ ἦσαν ταῦτά, οὐκ ἂν τούτοις χρώμενοι ἐν τοῖς ἀπανταχοῦ λόγοις τὴν ἐκπόρευσιν ἠύλαβήθησαν· οὐδὲ γὰρ ἠθελον μὴ συνάδειν Χριστῷ. ἐμμένειν γοῦν χρεῶν τοῖς ῥήμασι τοῦ Χριστοῦ καὶ τοῖς μετὰ τοῦτον διδάγμασιν. ἀλλὰ Παῦλον ἔχεις συνηγοροῦντά σοι, πνεῦμα Χριστοῦ καὶ πνεῦμα τῆς ἀληθείας διδάσκοντα. καὶ τίς οὐ λέγει τὸ πνεῦμα εἶναι Χριστοῦ εἴτουν υἱοῦ; ἀλλότριος τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ ὁ ταῦτα μὴ συμφθεγγόμενος. ἐκπορεύεσθαι δὲ καὶ ἐξ υἱοῦ οὐτ' αὐτὸς ὁ υἱὸς ὁ τὰ τοῦ πατρὸς καὶ τὰ ἑαυτοῦ καὶ τὰ τοῦ πνεύματος διδάξας ἀριδηλότατα εἴρηκεν, οὔτε μὴν τις τῶν διδασκάλων ἐθέσπισεν, ὅσα ἡμᾶς· εἰδέναί, καὶ ὢν τὰς γραφὰς εἰς διδασκαλίαν καὶ ὄνησιν τῶν πολλῶν παρατιθέασιν ἂν θρωποῖ. ζητεῖς καὶ αὐθις, ὡς οἶμαι, τοὺς λόγους τῆς ἀποστολῆς, τῆς χορηγίας, τῆς δόσεως· «εἰ παρὰ τὴν ἐκπόρευσιν ὄντα, τί γε ἄρα εἰσίν; ἀποστολή χορηγία καὶ δόσις ταῦτά εἰσι.» τίς εἶ ὁ ἐξετάζων περὶ θεοῦ; αὐτὸς εἰρήκει περὶ ἑαυτοῦ, καὶ κατάμενε τοῖς αὐτοῖς καὶ τοὺς λόγους κατάτριβε καὶ αὐτὸς καὶ τὰ ὀνόματα ἔχε μὴ παραβλαπτόμενα παρὰ τοῦ τῶν κακῶς παραχαραττόντων καὶ τὴν βασιλικὴν δραχμὴν, ὑπὲρ ἧς ὁ δεσπότης ἐποίησατο τὴν σπουδὴν, ἵνα εὖρη ταύτην συγκεχωσμένην τοῖς πάθεσι.

1.11 Πάλιν ἀδολεσχεῖς, καὶ πάλιν θεολογῶ. λέγε τὰς ῥήσεις καθὼς ἐλέχθησαν ἢ ἐγράφησαν, καὶ οὐ κινδυνεύσεις περὶ ψυχὴν οὐδὲ φιλονεικήσεις μοι πρὸς λόγων τρυφήν, εἴ γε τοῖς τοιούτοις τινὲς κακῶς μεμελετήκασιν ἐντρυφᾶν, ἀφορμὴν λόγων τὴν θεολογίαν ποιούμενοι, ὡς μὴ ὄντων ἄλλων ἐν οἷς ἂν ἐπιδείξαιτο τὸ φιλότιμον. φύσις ἐστίν, ἀριθμοί, ποσὰ συνεχῆ, ἀρμονία καὶ λόγων παντοίων ἰδέαι, ψυχῆς γνῶσις, νοδὸς κάθαρσις, αἰσθήσεως διαφορά, καὶ τῶν ἔξωθεν ἐν ἑαυταῖς συστολή ἢ ἀναγωγή πρὸς τὸν νοῦν. ταῦτα φιλοσοφητέον ἡμῖν, περὶ δὲ θεοῦ πάμπαν εὐλαβητέον. ἀπηναισχυντήκασιν μὲν ἔνιοι τῶν θεολογεῖν βεβουλημένων ἐν ἐννοίαις, ἐν λέξεσιν, ἀλλ' ἐξωστρακίσθησαν, ἀλλ' ἀπερρίφησαν, ἀλλ' ὡς σεσηπῶτα μέλη τῆς ἐκκλησίας τῆς κεφαλῆς ἀπεκόπησαν, καὶ νῦν εἰσιν ἐλεεινοὶ τοῦ θράσους καὶ καταγελώμενοι καὶ θρηνοῦμενοι. μὴ τοιαύτης μερίδος φανείημεν καὶ ἡμεῖς. ἐγκαρτερήσωμεν τοῖς δεδιδαγμένοις παρὰ Χριστοῦ, παρὰ τῶν ἀποστόλων, παρὰ τῶν

ἐς ὕστερον διδασκάλων, τῶν θεοφόρων ἀνδρῶν· ταῖς λέξεσιν ἐκείνων εἰς τὴν ἡμετέραν χρῆσώμεθα προφορὰν, τὰς αὐτὰς ἐννοίας προβάλλωμεν εἰς διδάγματα, μὴ ἀφορμὴν ἀπωλείας τὴν τῆς σωτηρίας ἡμῶν ἐλπίδα ὁ κοινὸς προσλάβῃ ἐχθρὸς καί, ὅθεν ἢ μῖν τὸ σῶζεσθαι, ἐκεῖθεν γένηται ἢ φθορά. δεινὸς ἐστὶν ὁ ἀντίπαλος, καὶ εἰ τοῖς ἀριστεροῖς ἀποκάμοι, ἐπιβάλλει τοῖς δεξιοῖς, καὶ τὸν ζῆλον προφέρει καὶ τάχα μεταχειρίζεται τὴν ἀλήθειαν. κινῶ κρατῆρα μέλιτος πλήρη, καὶ δηλητηρίου μεστὸς τοῖς εὖ φρονοῦσι γινώσκειται· σαίνει τῷ φαινομένῳ καὶ δάκνει τῷ κρυπτομένῳ. σφραγὶς ἡμῖν ἐγγέγονει πᾶσι τοῖς εἰς Χριστὸν πεπιστευκόσι κοινή. ταύτῃ τῇ σφραγίδι πάντες ἐνσημαινώμεθα, καὶ τάχα παραδράμῃ ἡμᾶς ὁ ὄλο θρευὼν διάβολος. ποίμνη ἐσμὲν τοῦ Χριστοῦ, τοῦ καλοῦ ποιμένος καὶ ἀρχιποίμενος· φυλάττωμεν ἡμῶν τὴν σφραγίδα ἀπαρεγχείρητον, μὴ λάθωμεν τῷ κλέπτῃ σεσυλημένοι καὶ τῷ δεσπότῃ μὴ γινωσκόμενοι. αἰρέσεις οὐκ ὀλίγαι κατὰ καιροὺς ἀνεφάνησαν, καθάπερ ζιζάνια τὸν καθαρὸν σῖτον μολῦναι θέλουσαι τοῦ Χριστοῦ, ἀλλὰ λόγοις ἀληθείας ἐξ ἐρριζώθησαν. οὐδὲν δὲ τὴν σφραγίδα τοῖς διὰ ταῦτα λόγοις παρεποιήσαντο οἱ διδάσκαλοι, ἀλλ' ἠρκέσθησαν καὶ μόνον ἀποβαλεῖν τὸ ἀλλότριον· ἢ δὲ σφραγὶς ἐτηρήθη ὡς ἔσχε φύσεως ἐξ ἀρχῆς. ὁ γὰρ ἐκ δευτέρου πολλοῖς κανόσι καὶ ἀρίστως ἠκριβωμένοι πεπλήρωται, τούτου τὴν τελείωσιν ὡς μηδενὸς προσδεομένην ἐθέσπισαν· ἀλλ' ὤρθουν μὲν τὸ σφαλλόμενον, τὸ δὲ καλῶς ἐγκείμενον ἐτήρουν πάμπαν ἀλώ βητον. εἰ γοῦν θέλεις πρόβατον Χριστοῦ καὶ εἶναι καὶ πᾶσι τοῖς ὁρῶσι γινώσκεσθαι, φέρε τὴν σφραγίδα καθὰ τῷ εἶδει τῆς εὐσεβείας μεμόρφωται, καὶ μὴ κίβδηλον ἔχῃς παραποιήσας σου πρὸς τὸ βούλημα, μὴ ποτέ σοι ὁ κύριος ἐν τυχῶν, ὁ λέγων γινώσκειν τὰ αὐτοῦ καὶ ὑπὸ τῶν ἐκείνου γινώσκεσθαι, «οὐκ οἶδά σε» δικαίως ἐρεῖ.

1.12 Ἄλλ' ἐπὶ γλώττης αἱ εἰκόνες καὶ ἐξ ὑπογυίου τὰ παραδείγματα, ῥίζα καὶ κλάδος καὶ ὁ καρπὸς καὶ ὁ ἥλιος καὶ ἀκτὶς καὶ ἀπαύγασμα· τὸ γὰρ τῆς πηγῆς σιωπῶ, ἀξύμφυλον ὃν εἰς παράληψιν. ἐγὼ σου τοὺς λόγους διαλύσω τῶν παραδειγμάτων, εἰ μόνον ἐθέλεις ἀφιλονείκως ἐπαΐειν τῶν λεγομένων μοι. καρπὸς τὸ πνεῦμα κατὰ τὰς ὑποθέσεις σου πέφυκε, καὶ ἐν ἑτέροις πάλιν ἀπαύγασμα. ἀλλ' ἢ ἑτερότης πολλὴ καὶ οὐχ ἀπλοῦν τὸ διάφορον. ἵνα τί γοῦν μὴ τὸν καρπὸν ἐκ τοῦ κλάδου καὶ τὸ ἀπαύγασμα ἐξ ἀκτίνος ὁ σοφὸς τὰ πάντα καὶ τὰ ἑαυτοῦ εἰδὼς ἄριστα ἀπεφήνατο, ἀλλ' ἐκ τῆς ῥίζης καὶ ἐξ ἡλίου; μήποτε οὖν καὶ ἄμφω κλάδοι καὶ ἄμφω καρποὶ ἢ καὶ ἀκτῖνες καὶ ἀπαυγάσματα ἐν ἀλλήλοις ἠνωμένα καὶ ἀνακεκραμένα ἀρρήτοις λόγοις, μὴ παραποιοῦντα τὰ ιδιώματα. πῶς δὲ καὶ ἔξει χώραν ἐν ἀσχηματίστοις, ἐν ἀναφέσιν, ἐν πᾶσιν ἀπηλλαγμένοις αἰσθητικῆς ἀντιλήψεως καὶ ἐμφάσεως τὰ τόπων καὶ διαστάσει περιγραφόμενα; βούλομαι καὶ αὐτὸς τρεῖς ταῦτα λέγειν ἡλίου, ἐξ ἑνὸς τῶν δύο ἐχόντων τὴν ὑπαρξιν, ἀλλὰ θροεῖ με διορισμὸς καὶ περιγραφή καὶ τὸ μὴ πάντα ἐν ἀλλήλοις ταῦτα γνωρίζεσθαι. θράττει με καὶ ἡ ῥίζα καὶ ὁ κλάδος καὶ ὁ καρπός, εἰ ἐν ὑποστάσει μιᾷ μέρη ταῦτά εἰσιν, ἐξ ὧν τὸ ὅλον συνέστηκεν. ἀλλὰ καὶ ὁ ἥλιος ἄτομον, καὶ πῶς ἢ τρισυπόστατος φύσις ἐν ἐνὶ ἀτόμῳ εἰκονισθήσεται, μέρει σπαραττομένη καὶ διαιρουμένη, ὧν ἕκαστον τῇ τοῦ ὅλου φύσει οὔτε συνέστηκεν οὔτε ὠνόμασται; θεὸς δὲ ὁ πατήρ, θεὸς ὁ υἱός, θεὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον· ἐξ ἑνὸς τὰ δύο ὡς αἰτίου αἰτιατά, τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δ' ἐκπορευτῶς, καὶ ἀλλήλοις συμπεφυκότα καὶ ἀεὶ συνόντα ὡς ὁμοούσια. εἰ δ' ὁμοούσια, πάντως καὶ ὁμοδύναμα, μὴ τῆς τοῦ αἰτίου οὐσίας ὅπως οὖν εἴτουν ἐνεργείας εἴτε δυνάμεως ὑφέμενα. εἰ δ' ἔστι καὶ ἑτέρα ιδιότης ἀμφοῖν, ὡς τὸ μὲν ἐξ ἑκατέρου δίδοσθαι ἢ ἀποστέλλεσθαι ἢ χορηγεῖσθαι ἢ ὅπως οὖν ἄλλως ἐθέλεις καλεῖν, τὸ τῆς ἐκπορεύσεως μόνον εὐλαβούμενος ὄνομα ὡς ἀρχὴν παραδηλοῦν οὐσιώσεως, ἑκάτερον δὲ ἐξ ἑκατέρου, οὐκέτι γε καὶ διὰ ταῦτα ἐπιφέρεις μοι σὺ τὴν ἐκπόρευσιν ὡς ἐξ ἀνάγκης ἐπομένην,

ἵνα συσταλῶσι τὰ ιδιώματα. τίς εἶ ὁ ταῦτα φιλοκρινῶν; εἰ μὲν οἶδας τὸν τῆς ἐκπορεύσεως λόγον, τίνι τῆς γεννήσεως διενήνοχε, τότε ἂν γνοιῆς τὸν τῆς ἀποστολῆς καὶ τῆς χορηγίας, τίνι δια φέρει τῆς ἐκπορεύσεως· ἀλλὰ μὴν οὐκ ἐκεῖνο, καὶ τοῦτο ἄρα οὐδ' ὄλως. ἔμμενε ταῖς κειμέναις τῶν συλλαβῶν, καθὼς πολλάκις σοι εἶρηκα, ἔχου τῶν δεδομένων ὡς ἀληθῶν, μὴ σοι κεραία τῶν λογίων παραθραυσάτω. εἰ γὰρ ἐπὶ τῶν ἐνταλμάτων Χριστοῦ εὐφορητὸς ἐν τοῖς τοιούτοις ὁ κίνδυνος, ἐπὶ τοῖς θεολογίας ὀνόμασιν ὅποσον οὗτος ὀλεθριωτέρος.

1.13 Ἐρῶ σοι λόγον οὐ φλαῦρον, μόνον ὑπόθεσι μοι οὖς καὶ μὴ ζυγομαχίης εἰς τὴν ἀλήθειαν. εἰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἦν τὸ πνεῦμα ἐκπορευτόν, οὐκ ἂν τὸ τοιοῦτον σιωπήσας ὁ υἱὸς ἐκ τοῦ πατρὸς ἐδογμάτισεν. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ, πάντως καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς· ἐκ τοῦ πατρὸς γὰρ ὁ υἱὸς καὶ πάντα τὰ τοῦ υἱοῦ· οὐ μὴν, εἰ ἐκ τοῦ πατρὸς, καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ὡς ἐξ ἀνάγκης ἂν εἶη ἐπόμενον. ἔδει γοῦν τὸ πρῶτον ἐρεῖν, ἵν' ἀκολουθήσῃ τὸ δεύτερον· τὸ δὲ δεύτερον εἰρηκῶς οὐκέτι φέρει τὸ πρῶτον. ὅτου γοῦν χάριν παρέλειψε τὸ ἀμφί βολον, δεδιδασχῶς τὸ παρὰ πᾶσιν ὁμολογούμενον; ἔμοι γε δοκεῖν, ἵνα τοιαύτης ἐννοίας ἀπαλλάξῃς τοὺς μέλλοντας τὸ κήρυγμα δέχεσθαι, ὡς ἂν ἔχοιεν φρονεῖν καὶ λέγειν ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ ἅγιον πνεῦμα ἐκπορεύεσθαι, ἐνεῖναι δὲ ἢ συνεῖναι υἱῷ καὶ τὴν ἀποστολήν καὶ τὴν χορηγίαν ἢ καὶ τὴν δόσιν λαμβάνειν ἐκ τούτου, τὴν κατ' εὐδοκίαν λέγω σύμπνοιαν καὶ ὁμόνοιαν.

1.14 Βιάζεις γοῦν με ῥῆσιν εἰπεῖν, ἦν Χριστὸς οὐκ ἐδίδαξεν, ἀπόστολος οὐ παρέδωκε, διδάσκαλος οὐ παρέθετο. ὀκνῶ τὸν λόγον, μάλιστα δὲ γε πεφόβημαι, μὴ θέλων θρασέως θεολογεῖν οὐ μόνον φωτὸς ἐκπέσοιμι τοῦ θεοῦ, ἀλλὰ καὶ εἰς σκότος ῥιφῶ τὸ ἐξώτερον. οὐ βούλομαι θεολόγος τολμηρὸς ὀνομάζεσθαι, ἐξὸν δειλία με σώζεσθαι· οὐ δέχομαι κακῶς ἀνδρίζεσθαι με καὶ πίπτειν, ἐξὸν με διατηρεῖσθαι συστολαῖς ἄτρωτον. ἔχε σὺ τὸ θράσος κάγω τὴν δειλίαν· καλὸν τοῖς τοιούτοις δειλιᾶν μᾶλλον ἢ γε θρασύνεσθαι. Ἰκαρον καὶ μῦθος κηρίνοις τοῖς πτίλοις ἀεροπορῆσαι ἀπο θαρσήσαντα οὐ διέσωσεν, ἀλλ' εἰς πέλαγος ἔρριψε τοῦ κηρὸς τακέντος ἀκτίσιν ἡλιακαῖς. ἄρ' οὖν πείθομεν ὑμᾶς τοῖς τοιούτοις λόγοις, καὶ πάσχοιτε καὶ ὑμεῖς τὸ τῆς δειλίας ταύτης πάθος, ἦν καὶ κρείττους ὑμῶν πολλοὶ δεδειλιάκασιν, ἦτις καὶ σώζει καὶ οὐκ ἀπόλλυσι; καὶ γὰρ πραγματεύεσθαι τὴν σωτηρίαν ἀκαμάτως ἐξὸν, τί τοῖς κινδύνους αὐθαιρέτως ἐμπίπτομεν; δέον συστεφανοῦσθαι τοῖς προαγωνισαμένοις ἡμῶν πόνων ἄτερ καὶ λόγων μακρῶν, τί ἀδήλοισι πράγμασιν ἐπιρρίπτομεν ἑαυτούς; μὴ κόραις ἀκορέστως ἐχούσαις τῶν τοῦ ἡλίου ἀμαρυγμάτων ἐπεντρανίσαις αὐτοῖς, μὴ ποτε τὸ τῶν ὀφθαλμῶν ἀποβάλλῃς φῶς τῇ τῶν ἀκτίνων λαμπρότητι· διὰ παραπετασμάτων ἢ ἐν ἀέρι αὐτὸ καταλάμβανε, καὶ ἔχεις μετὰ τῆς ὠφελείας τὴν ἡδονήν. μὴ εἰς πέλαγος ἄπειρον κυβιστᾶν ἐθελήσῃς· ἀρκέσθητι ποταμοῖς ἢ καὶ λίμναις εὐπεριγράπτοις τὴν τέχνην τοῦ κολυμβᾶν ἐπιδείξασθαι. 1.15 Δεῦτε οὖν στῶμεν ἅμα εἰς οἶκον κυρίου, καὶ ἄσμα ἄσωμεν οὐ καινόν—τοῦτο γὰρ παρωδήσω τῶν τοῦ Δαβίδ· – παλαιὸν γάρ, εἰ καὶ τῆς νέας διαθήκης καὶ κρείττονος. πάλαι γὰρ τοῦτο παρὰ Χριστοῦ δεδιδασμένοι οἱ τὴν κρείττω σοφίαν μετέωροι τοῖς εὐσεβεῖν ἡρημένοις παρέθεντο, ἀπαρὰ θραυστον φυλάττειν ἐγκελευσάμενοι. δεξώμεθα τὴν αὐτῶν προσταγὴν ὡς τῆς ψυχῆς φυλακὴν, ἀσπασώμεθα τὰ ἐκείνων διδάγματα ὡς πρὸς σωτηρίαν συντάγματα, καὶ ἄσωμεν τοῦτο δὴ τὸ ἄσμα ἐπὶ τὸ αὐτὸ συνδραμόντες, εἰς μίαν συμφωνίαν ἡμᾶς συναγαγόντος τοῦ πνεύματος, τοῦ ἐκπορευομένου μὲν παρὰ πατρός, ἀναπαυομένου δὲ ἐν υἱῷ ἢ συνόντος υἱῷ, παρ' αὐτοῦ δὲ καὶ ἀποστελλομένου καὶ διδομένου καὶ ὅσα τοιαῦτα, καθὼς τὰ τρία οἶδασι καὶ τὸ ἓν, ὧν τοὺς ἀριδὴ λοτέρους τῶν λόγων ἀποκεκρύφασι· καὶ ἀλαλάζωμεν ἅπαντες ἐν μιᾷ φωνῇ τὸ κοινὸν τοῦτο τῆς ἡμετέρας πίστεως σύμ βολον, τὴν καλὴν ἡμῶν παρακαταθήκην τῆς εὐσεβείας, ἦν ἀκεραίαν

φυλάξαιμεν, καὶ δοξάσαιμεν τὴν μίαν θεότητα καὶ βασιλείαν, ἣ πρέπει δόξα κράτος τιμὴ καὶ προσκύνησις εἰς τοὺς αἰῶνας. ἀμήν.

2.τ Λόγος δευτέρος περὶ τῆς ἐκ πατρὸς τοῦ ἁγίου πνεύματος ἐκπορεύσεως.

2.1 Ἐπειδὴ τὸν πρῶτον λόγον χάριτι τοῦ πνεύματος ὡς δυνατόν γε συνεστησάμεθα, ἐν ᾧπερ οὐκέτι δέον εἶναι λέγειν ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἀπλαῖς ἐν νοίαις παρεστησάμεθα διδασκάλου Χριστοῦ καὶ τῶν πατέρων ἐπόμενοι, φέρε δὴ καὶ ἀποδείξουσιν αὐτὸ καθάπερ εἰκὸς πιστωσόμεθα· οὐ γὰρ τοῖς ἀπλοῖς τῶν λόγων καὶ ἀπεριέργοις ὡς οἶμαι οἱ τῇ προσθήκῃ χαίροντες ἀρκεσθήσονται, ἀλλὰ καὶ λόγους ζητήσουσιν ἐκ τῆς κάτω σοφίας καὶ πατουμένης καὶ προτάσεις ἀπαιτήσουσι καὶ τὰ ἐπόμενα συμπεράσματα, ἐπαγωγὰς τε εἰς πίστωσιν καὶ τὰ δι' ἀδυνάτου πρὸς τὰ προκείμενα καὶ ὅσα ἄλλα τῶν ἐντέχνων παιδευμάτων καὶ κομψευμάτων, ἃ τὸ καθ' ἡμᾶς μυστήριον ὑπερέβαλεν ἢ ἀπέβαλε. καὶ οὐ τὸ πρῶτον λέγω τὸ ἐν θεότητι, ἀλλὰ καὶ τὸ δευτέρον καὶ κάτω τὸ ἐν ἀνθρωπότητι. ἤκουσα καὶ τῶν Ἑλλήνων τοὺς θεολόγους μὴ πάντα τὰ τῶν θεῶν αὐτῶν παριστῶντας ταῖς ἀποδείξεσι, καίτοι γε πλάσματα ὄντα τοῦ τοῖς τὰ τῶν θεῶν, ὧν τῆς διανοίας ἀναποχή ἢ οὐσία καὶ οἷς ἢ λήθη φθορά, ἀλλὰ καὶ θέσεις προάγουσιν ἀμέσους καὶ ἀναποδείκτους καὶ θεσπίζουσιν αὐτὰς ὡς ἀληθεῖς παραδέχεσθαι. ἡμᾶς δὲ τί τὸ εἰς τοσαύτην ἐλάσαν ἀβελτηρίαν- ὀκνῶ γὰρ λέγειν μανίαν-, ὡς εἰ μὴ καὶ αὐτὸ ὅτι ἔστι θεὸς ἀποδεικτικὸν ἀποφηνάιμεθα, οὐκέτι στερκτὸν λογισαίμεθα, δεδοκότες οἷον μὴ λάθοιμεν θεὸν τοῖς λόγοις συναπολέσαντες ἢ τῷ ἀναποδείκτῳ ζημιωθέντες τὴν πρόνοιαν; ἐχρῆν μὲν οὖν, ὧ ἄνδρες Ῥωμαῖοι, ἀπλοῦν οὕτω φυλάττειν τὸ κήρυγμα καὶ μὴ ποικίλον ταῖς ἀντιθέσεσιν. ἐπεὶ δ' ὁ τῆς ἀπλότητος ἐξοστρακίσας πάλαι τὸν ἄνθρωπον, ὑπὸ τῆς αὐτοῦ διπλῆς ἐξαπατήνας καὶ εἰς τὸ τῆς ὕλης καταγαγὼν πολύτροπον καὶ πολύμορφον, καὶ τὸ τῆς ἡμετέρας πίστεως εἰς πολυσχιδεῖς τινὰς ἐννοίας διέτεμε κἀντεῦθεν χρεια λόγων πολλῶν, εἴ πως τὸ ψεῦδος ἀποκριθεῖν τοῦ ἀληθοῦς, ἤδη καὶ ἡμεῖς τῷ πνεύματι τῷ ἁγίῳ θαρρήσαντες τὸν μέγιστον ἀγῶνα τοῦτον εἰσέδυσμεν, ἐκεῖθεν ἐπηλικότες ῥοπήν εἰς τὸ λαλήσαι μετὰ τοῦ πνεύματος τὰ τοῦ πνεύματος, ὅθεν ἅπαν καταβαίνει δώρημα τέλειον.

2.2 Τί γοῦν καινόν, εἰ καὶ ὁ τῆς ὄνου πρότερον ἀνοίξας τὸ στόμα, ἴνα προφητεία λεχθεῖν περὶ Χριστοῦ, καὶ νῦν τοῦ ἡμετέρου νοὸς ἀποβαλεῖ τὴν ἀχλὺν καὶ τὴν ἐπιπροσθοῦσαν τῷ τῆς ψυχῆς ἡλίῳ σκοτόμαιναν διασκεδάσει ὡς ὅτι γε πορρωτάτω, ἴν' ἐν φωτὶ κατίδωμεν φῶς, ἐν πνεύματι τὰ τοῦ πνεύματος; λάλει μοι δὴ πρῶτον αὐτὸς τὰ σαυτοῦ, ταῖς σαῖς ἐπίπληξόν με βολαῖς· τὴν ἀσπίδα γὰρ ἤδη τῆς ἀληθείας προβέβλημαι· καὶ δέξομαί σου πρότερον τὰς βολάς, εἴτά σε ταῖς ἐμαῖς ἀντιπλήξαιμι καὶ ἀποπειράσομαι τῆς δυνάμεως.

2.3 Ἐν μὲν δὴ τοῦτο καὶ μάλα τούτοις ἰσχυρὸν ἀνα φαίνεται, ὅπερ ἐν τοῖς εὐαγγελίοις εἶπε Χριστός· «ὅταν δὲ ἔλθῃ ὁ παράκλητος, ὃν ἐγὼ πέμψω ὑμῖν παρὰ τοῦ πατρὸς, τὸ πνεῦμα τῆς ἀληθείας, ὃ παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεται». τοῦτο δὴ οἷάπερ διφυῆς βέλος κατὰ τῶν ἀντιλεγόντων ἐκπέμπουσιν, ἐκ τε τοῦ πέμψω καὶ ἐκ τῆς ἀληθείας τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορευόμενον ἀποδεικνύει πειρώμενοι. «εἰ γὰρ τὸ πνεῦμα», φασί, «πέμπεται παρὰ τοῦ πατρὸς, πέμπεται δὲ καὶ παρὰ τοῦ υἱοῦ ταυτοτρόπως, ἐκπορεύεται διὰ ταῦτα δὴ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ»· κἀν γὰρ οὗτος τοῖς διαλεκτικοῖς πολλὴν αὐχὼν τὴν ἰσχύνην* ὡς τοῖς αὐτοῖς πάντως ἔπεται τὰ αὐτὰ ὡςπερ τῷ ἐναντίῳ τὸ ἐναντίον καὶ τὸ ἐναντίον τῷ ἐναντίῳ. καὶ μὴν οὔτε τοῦτο ἐπὶ πάντων ἠλήθευκεν οὔτ' ἐκεῖνο τὸ ἀκλόνητον ἔσχηκεν. εἰ γὰρ ὑπνῶ

ἐγρήγορσις ἠναντίωται, ἔπεται δὲ ταύτη τὸ ζῆν, τὸ θανεῖν τῷ ὕπνω ἐφέψεται, καὶ εἰ τῷ καθημένῳ ἐμψύχῳ εἶναι, τῷ ἰσταμένῳ ἀψύχῳ εἶναι. ἀλλ' οὔτε τοῖς αὐτοῖς ἔπεται τὰ αὐτά, εἰ ἔφ' ἑτέροις ἀτόμοις ταῦτά γε τεθεώρηται. τῷ γὰρ πλουτεῖν ἔπεται μὲν ἔν τινι εὐδοξία, ἐν ἄλλῳ δὲ ἀδοξία, καὶ τῷ μὲν πλεύσαντι ὦνησεν, ἑτέρῳ δὲ ἔψεται τὸ ναυάγιον. καὶ οὐκ ἄν τις ἄλλως ἔχειν ἀπισ χυρίσαιτο. ταῦτα μὲν εἰρήσθω πρὸς τοὺς διαλεκτικούς καὶ νόνας καὶ τὰ τεχνάσματα. εἰ δὲ προστίθης τῇ πέμψει τὸ φύσει-ἀκούω γὰρ καὶ τινῶν ὑμῶν τὸ τοιοῦτον λεγόντων-κάντεῦθεν ὁ δεινὸς καὶ ἄμαχος συμπλέκεται σοὶ συλλογισμὸς, ὡς ἡ φύσει πέμψις ἐκπόρευσις, σοφιστεύεις πάλιν καὶ οὐ συλλογίζῃ μοι τὴν ἀλήθειαν. ἔστι δὲ ὡς οἶμαι παρὰ τὸ ἐν ἀρχῇ αἰτεῖσθαι ὁ παραλογισμὸς οὗτος· δέον γὰρ δι' ἄλλου δεῖξαι τὴν φύσει πέμψιν ἐκπόρευσιν, ὡς ὁμολογουμένην εἴληφας πρότασιν. ἀλλ' οὐκ ἔστιν ἡ φύσει πέμψις ἐκπόρευσις ὡσπερ οὐδ' ἡ ἐκπόρευσις πέμψις· ἄλλο γὰρ πέμψις καὶ ἄλλο ἐκπόρευσις. τοῦτο δὲ σαφῶς ὁ Χρὶςτὸς ἐρμηνεύει σοὶ· τὸ μὲν γὰρ οἰκεῖον πέμψιν ὠνόμακε, τὸ δὲ πατρικὸν ἐκπόρευσιν. εἰ γὰρ μὴ ἄλλο καὶ ἄλλο, πῶς οὐκ ἐκεῖ τὴν πέμψιν προέφερον ἢ ἐν αὐτῷ τὴν ἐκπόρευσιν; ἐν γὰρ μιᾷ περικοπῇ τὰ ἀμφοτέρω.

2.4 Ἐγὼ δὲ καὶ τὸν χρόνον ἐνσημηνάμενος, πολλὴν ἐν τούτοις εὐρίσκω διαφορὰν. τὸ γὰρ πέμψω μέλλοντος χρόνου καθέστηκεν, ἐνεστῶτος δὲ γε τὸ ἐκπορεύεται. καὶ μὴν εἰ ταῦτόν, ἄλλως ὄφειλε λέξαι ταυτί. ὁ γὰρ πέμψων παρὴν καὶ προσωμίλει, καὶ οὐχ ἕτερος ἦν ὁ μέλλον τούτου ἐργάσασθαι· μία γὰρ μετὰ τὴν ἔνωσιν ἡ ὑπόστασις. καὶ εἰ αἰῶνι κῶς πέμπει τὸ πνεῦμα εἴτουν ἐκπορεύει, ἐξεπόρευε καὶ τότε αὐτὸ καὶ τὸν λόγον οὕτω προήγαγε, καθὼς καὶ περὶ τοῦ πατρὸς τῷ παρατεταμένῳ τοῦ χρόνου παρεσημήνατο. ἄρ' οὖν συνίης τῶν λεγομένων μοι; πέμψειν φησὶ τὸ πνεῦμα ὁ κύριος, τοῦτο δὲ λέγει παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι. οὐδὲν οὖν τὸ ταῦτόν τῆς ἐκπορεύσεως καὶ τῆς πέμψεως ὡσπερ ἀμέλει οὐδὲ τῶν χρόνων, οἷς τὰ τῶν ῥημάτων κεχα ρακτήρισται. τί δὲ μὴ καὶ σύνδεσμος συνάπτει τὰ ὀνόματα εἴτε ῥήματα, εἰ παντάπασιν ἐταυτίζοντο;

2.5 Οἶμαι δὲ σε ζητεῖν αὐτῶν τὸ διάφορον. τοῦτο μόνον μοι λάμβανε πίστιν, καὶ τὸν λόγον οἶδε θεὸς ὃς ἐκπορεύει καὶ ὃς πέμπει καὶ ὃς ἐκπορεύεται τε καὶ πέμπεται. γενοῦ μοι πρῶτον καὶ σὺ θεός, καὶ τότε γνωρίσεις τὰ τοῦ θεοῦ ἀκρι βῶς· ἡ γὰρ φύσις ἑαυτὴν ἐπιγνώσεται. εἰ δὲ τοῦτο ἀδυνατεῖς, πῶς καὶ ὁ τῶν κάτω μὴ καλῶς εἰδῶς τὰ διάφορα ἐπὶ τῆς ἀγνώστου καὶ ἀνεκλαλήτου παντάπασιν φύσεως λεπτο λογεῖς τὰ νοήματα;

2.6 «Ἀλλὰ τὸ τῆς ἀληθείας πνεῦμα υἱοῦ· εἰ δὲ υἱοῦ φησιν, ἐξ υἱοῦ· πνεῦμα γὰρ τοῦ πατρὸς, ἐπέπερ καὶ ἐκ πατρὸς.» ἐγὼ δὲ σοὶ ἀντιστρέψας τὸν λόγον ἐρῶ· ὅτι μὲν ἐκ τοῦ πατρὸς, τοῦ πατρὸς, ὅτι δὲ τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἐκ τοῦ υἱοῦ. εἰ γὰρ ἐκ τοῦ υἱοῦ, τοῦ υἱοῦ, οὐ μὴν εἰ τοῦ υἱοῦ, ἐκ τοῦ υἱοῦ. οὐ γὰρ ὅτι τοῦδε, καὶ ἐκ τοῦδε ἀνάγκη, ὃ δὲ ἐκ τούτου, καὶ τούτου πάντως ἐξ οὗ γε εἶναι καὶ λέγεται. εἰ δὲ καὶ αὐθις τοὺς λόγους μοι ἀπαιτεῖς τῆς πέμψεως τε καὶ τοῦ λέγεσθαι τοῦ υἱοῦ, ἔγωγε μὲν ἀπορῶ, ἐπεὶ μὴ φύσει θεός, τάχα δὲ οὐδὲ τῇ χάριτι γέγονα· εἰ δὲ καὶ τοῦτο ὁ ἐνανθρωπίσας εὐδόκησε, τὸ πρῶτον δὲ ὡς ἀδύνατον. πῶς γοῦν σοὶ τοὺς λόγους διασαφήσω; πῶς ἐφερμηνεύσω σοὶ τὰ ἀπόρητα; μικρᾷ κοτύλῃ τὸ Ἀτλαντικὸν ἐξαντλήσαι προστάτεις μοι πέλαγος ἢ μέτρῳ περιλαβεῖν τὴν ἄπειρον θάλασσαν ἢ ἀριθμῷ ψάμμον ἢ χῦμα ἄστρων τῶν ἀπλανῶν. ῥᾶν δὲ ταῦτα οἶμαι πολὺ ἢ τὰ περὶ θεοῦ ἐξεπεῖν, ἃ μὴ τοῖς ἀνθρώποις αὐτὸς ἐξεκάλυψεν ἢ διετράνωσεν. ἔνια καὶ γὰρ οὐδὲ παντελῶς ἐξεγύμνωσεν, ἀλλὰ μικρὰς μὲν ἐμφάσεις δέδωκεν, αὐτὰ δὲ τὰ πράγματα ὅπως ἔχουσιν οὐ παρέστησεν. οὐδὲ γὰρ εἶχεν ἡ φύσις χωρεῖν· οἷς γὰρ οἶδεν ἀρκεῖν τῆς μεταδόσεως οὐκ ἐφθόνησεν· ἀμέθεκτον γὰρ φθόνου τὸ θεῖον. εἰ γοῦν ἡμεῖς σπουδάσαιμεν ἐπιγνώσασθαι ἃ μὴ ἐξὸν ἐπιγνώσασθαι, καὶ ὧν ἐξὸν ἐν γνώσει εἶναι δικαίως

πάθοιμεν στέρησιν, τῷ λιχνοτέρῳ τῆς κινήσεως τὴν ἐνοῦσαν διαφθείραντες δύναμιν.

2.7 Ἄλλ' ὁ λόγος μοι ἐχέσθω τοῦ δρόμου, εἰ καὶ μικρὸν τῆς προκειμένης ἐξένευσεν. οὐ πέμψις ταῦτὸν καὶ ἐκπόρευσις, καὶ πολλοῖς ὡς ὑπέληφα ἀποδέδεικται· οὐκ ἄρα δὴ τὸ πνεῦμα διὰ τὴν πέμψιν ἐκ τοῦ υἱοῦ, κατὰ ταῦτὰ δὴ καὶ οὐκ ἐξ αὐτοῦ διὰ τὸ εἶναι αὐτοῦ. ὅπως δὲ αὐτοῦ καὶ πέμπεται παρ' αὐτοῦ, τοῦ πνεύματος χορηγοῦντος τὴν ἰσχὺν παρακατιόντες διασαφήσομεν. τοῦτο δὴ τὸ πρῶτον βέλος αὐτῶν βέλος ἡμῖν νηπίων λελόγισται· ἀποχρώντως γὰρ ὧ κονόμηται τὸ μὴ τὴν πέμψιν ἐκπόρευσιν διὰ ταῦτα δεῖν δογματίζειν τοῖς τρέχειν προηρημένοις τὸν τῆς εὐσεβείας δρόμον ἀπρόσκοπα, ὅπου ζωὴ τὸ κατάντημα καθὼς ἢ παρέκ κλισίς ὡς ἂν τις εἴπη ὁ ἀθάνατος θάνατος. ἀρμόζουσι δὲ τὰ προλελεγμένα καὶ πάσαις ῥήσεσιν, αἱ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ εἶναι φάσκουσι, καὶ τοῖς τοῦ ἀποστόλου Παύλου πνεῦμα Χριστοῦ καὶ πνεῦμα υἱοῦ καὶ πνεῦμα σοφίας καὶ ὅσα ἄλλα τοιαῦτα, ἃ μεταφέρειν οἶδασιν εἰς Χριστὸν τὰς ἄλλας ἀφέντες ἐννοίας οἱ δογματίζοντες ἐκ τοῦ υἱοῦ τὴν ἐκπόρευσιν. ἄς γὰρ ἐν ταῖς προειρημέναις ἀντιθέσεσι λύσεις ἀνθυπεφέρομεν, ταύτας κὰν τούτοις ὑπόισομεν.

2.8 Πάλιν δ' ἐτέρωθεν τὸ «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται» ἐπιχειρεῖ με βάλλειν ὡς ἀνιάτρευτα. ἐγὼ δ' οὐ μόνον πρὸς τὴν θεραπείαν χρονίσαιμι, ἀλλ' οὐδὲ τὴν τρώσιν ὄλως εἰσδέξομαι. λαμβάνειν μὲν ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, τίς ἀμφιβαλεῖ τῶν πιστῶν; ἀλλὰ λαμβάνειν τὴν ἔκφανσιν, τὴν δόσιν, τὴν χορηγίαν. ἐρῶ τι καὶ τῶν σῶν· τὸ πάντα ἔχειν ὅσα δὴ ὁ υἱός, τὸ ταῦτὸν τῆς οὐσίας τῆς δυνάμεως τῆς ἐνεργείας καὶ τῶν ἰδιοτήτων ἄνευ ἀπάντων ἀπλῶς λαμβάνει μὲν καὶ ἐκ τοῦ πατρὸς, ἀλλὰ τὸ εἶναι αὐτὸ καὶ τὴν ὑπαρξιν· οὐ ταῦτα δὲ μόνον, ἀλλὰ γε δὴ καὶ ὅσα προσλαμβάνει ἐκ τοῦ υἱοῦ. ἐμὲ δὲ πλεῖστα θράττει τὸ μὴ «ἐξ ἐμοῦ λήψεται» ἀλλ' «ἐκ τοῦ ἐμοῦ» εἰρησθαι παρὰ Χριστοῦ. οὐ γὰρ ταῦτα καὶ ἄμφω οὐδ' εἰς τὴν αὐτὴν ἀνάγοντα ἐννοίαν ἀνάρθρως καὶ ἐνάρθρως φερόμενα. βούλει σοι ἐξαιρεῖν τὸ παρ' ἐμοῦ ἐν τῷ τοιοῦτῳ διανοούμενον; «ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται» εἴρηκεν, τὸν τῆς οἰκονομίας λόγον δεδηλώκαμεν. αὐτὸς γὰρ κατήλθεν εἰς γῆν, αὐτὸς διὰ πείρας τὴν ἀνθρωπίνην ἔσχηκεν εἴτε φύσιν εἴτε γνῶσιν εἴτε βελτίωσιν. καὶ ὥσπερ αὐτὸς φησιν «ἐρωτήσω τὸν πατέρα καὶ ἄλλον παράκλητον πέμψει», οὐχ ὡς ἐλαττούμενος τοῦ πατρὸς διὰ τὴν ἐρώτησιν, καὶ «ἄπερ ὑμῖν λαλῶ οὐκ ἐξ ἑαυτοῦ λαλῶ, ἀλλ' ὅσα ἤκουσα ἐκ τοῦ πατρὸς μου ἐκεῖνα λαλῶ», οὕτω δὴ φησιν οὗτος καὶ «τὸ πνεῦμα, ὅπερ ἐλεύσεται ὑμῖν, ἐκ τοῦ ἐμοῦ λήψεται», εἴτουν λόγου τρόπου διδασκαλίας καὶ πάντων ὧν προτέθεικα εἰς ἀνθρώπων ὄνησιν, οὐχ ὡς ἄρτι λαμβάνον ὅτε τὸ λήψεται ἔσχεν ἐνέργειαν, ἀλλ' ὡς πρὸ αἰῶνων ἀφωρισμένου μυστηρίου ἐκτερματοῦν τὴν τελείωσιν, τάξει θείᾳ τούτου ἐκδηλουμένου καὶ ἀποβαίνοντος εἰς ἐνέργειαν· οὐχ ὡς ἀντιλέγον γὰρ ἤξει, ἀλλ' ὡς συνᾶδον τοῖς δεδιδασμένοις πρὸς τὴν ἀλήθειαν. οὕτως ἐκ τοῦ αὐτοῦ λαμβάνει τὸ πνεῦμα καὶ ἀναγγέλλει, οὕτως ἐκφαίνεται, οὕτως πρόεισι. ταῦτα δύνανται αἰ φωναί, οὐ πρὸς τὴν ἐκπόρευσιν ἀναγόμεναί τε καὶ ταῦτι ζόμενα, ἀλλ' ἕτεροῖον σημαίνουσαι καὶ τρόπον ἄλλον παρὶ σῶσαι τινος ἰδιότητος καὶ σχέσιν καινοτέραν τῶν ἐφ' ἡμῖν, ἦν πρὸς τὸ πνεῦμα ἔσχηκεν ὁ υἱὸς καὶ τοῦτο δὴ πρὸς αὐτόν, παράκλητος πρὸς παράκλητον, ἀκτὶς πρὸς ἀκτίνα, τὸ ἐκ τοῦ πρώτου πατρὸς ἀπαύγασμα πρὸς τὸ ἐκ τοῦ πρώτου κατὰ πάντα ἴσον ἀπαύγασμα. ταῦτα δυὰς ἀμερῆς ἐξ ἀμεροῦς ἐνός τοῦ πατρὸς οὐσιούμενα, τὸ μὲν γεννητῶς, τὸ δ' ἐκπορευτῶς.

2.9 Εἰ οἶδας τὸν τρόπον τῆς ἐτερότητας, ἦν ἔσχεν ἐκπόρευσις πρὸς τὴν γέννησιν, γνώση καὶ τὸν τρόπον τῆς τοῦ πνεύματος ἐκφάνσεως δι' υἱοῦ ἢ ἐξ υἱοῦ· οὐδὲν γὰρ ἐν τούτοις πρὸς τὰς προθέσεις ζυγομαχήσομεν. ἀλλ' ἄρρητος ἐκεῖνος καὶ ἀνερμήνευτος καὶ οὕτως κατὰ ταῦτὸ παντάπασιν ἄδηλος. ἐρμήνευσόν μοι τὸ πρῶτον

σύ, κάγω σοι διασαφήσω τὸ δεύτερον. εἰ δὲ ναρκᾶ σου ὁ νοῦς πρὸς σαφήνειαν, τί βιάζεσαι ἐμὲ δόξαις ἀλλοκότοις συντίθεσθαι; ἄρα πάντα ἡμῖν ἡρμήνευται τὰ τοῦ θεοῦ παρά τε Χριστοῦ καὶ παρά τῶν αὐτοῦ μαθητῶν καὶ παρά τῶν ἀρίστων ἐν θεοῦ λογίᾳ ἀνδρῶν, ἢ καὶ τι παρυποκέκρυπται καὶ ἀδιάγνωστον ἔμεινεν, ὡς ὑπερβαῖνον νοῦν τὸν ἀνθρώπινον; οἶμαι, οὐκ ἂν οὐχ οὕτως ἔχειν ἐρεῖς. σιώπα γοῦν καὶ αὐτὸς ἐν οἷς οἱ κρείττους σεσωπήκασιν, κήρυττε δὲ λαμπρᾶ τῇ φωνῇ τὰ τούτοις διαπρυσίῳ κεκηρυγμένα βοῆ· δέον γὰρ εὐσεβεῖν ἡμᾶς ἀληθέστατα χρωμένους ταῖς κειμέναις τῶν λέξεων.

2.10 Τίς ἀνάγκη παραποιεῖν αὐτὰς βλαβερῶς καί, ὡς ἂν φανῶμεν σοφώτεροι καὶ πρὸς θεολογίαν ἐπήβολοι, λανθάνειν ἡμᾶς ἑαυτοὺς εἰς ἄγνοιαν ἀπωλείας ἐμπίπτοντας, τὸ πάντων ἐλεεινότατον; ὁ οὐρανὸς ἡμῖν εἰς σκέψιν ἐμφαίνεται, ἔκκειται δὲ γῆ, ὕδωρ, ἀήρ, πῦρ. φαντάσθητι πρῶτον τὰ ἐν οὐρανῷ κάλλη, γνῶθι τὰς κινήσεις τῶν ἀστέρων τῶν πλανωμένων καὶ ἀπλανῶν· σοφίαν ἐκ τούτων γνωρίσεις θεοῦ. εἴθ' οὕτως περὶ τῶν κάτω μοι φιλοσόφησον, ἐξέτασον τὴν ποιικιλίαν τῆς φύσεως· πάντα μαθήσῃ εἶναι θεοῦ. καὶ τούτων οὐκ ἐντελεῖς τὰς αἰτίας ἢ τὰς ἀρχὰς ἢ στοιχεῖα εὐρήσεις εἰς τὴν κατάληψιν, τίς τε ἡ ὕλη, τί τὸ εἶδος, καὶ εἰ συνεστήκασιν καθ' αὐτὰ καὶ ὅπως ἄμφω συνδεδραμήκασιν, τὸν σκοπὸν δὲ ὀλοσχερῶς νοήσεις τῆς φύσεως, εἰ τοῖς διαφόροις πᾶσι διάφορος εἶδες ἢ τοῖς ὁμοίοις ὁμοίος ἢ ἐνίοτε μὲν ὁμοίοις διάφορος, διαφορουμένοις δ' ἐνίοτε ὁμοίος· τίνες οἱ τῶν σπερμάτων λόγοι οἱ ἀδηλότατοι, ἐν δὲ τῇ ἐκφύσει ἀριδηλότατοι· τίς ὁ σκοπὸς τῷ δημιουργῷ τῆς γενέσεως καὶ τῆς φθορᾶς, εἴπερ πᾶν τὸ γενόμενον φθείρεται, καὶ οὐκ ἐν ἀνθρώποις λέγω διὰ τὴν πτώσιν, ἐπεὶ γέ πως καὶ παραμένει καὶ διασώζεται, ἀλλὰ καὶ ἐν ἄλλοις ζώοις διὰ τὴν σύμπτωσιν.

2.11 Ταῦτα φιλοσοφητέον ἡμῖν καὶ περὶ τοιούτων τὰς σκέψεις ποιητέον ὡς ἀκριβεῖς, τῶν δὲ τῆς θεολογίας ῥημάτων ὡς ἔσχον ἐξ ἀρχῆς ἀνθεκτέον τῆς θε[ολογίας]· ἀλλὰ θράττουσιν αὐτοὺς τὰ παρά τῶν διδασκάλων ἀγορευόμενα. καὶ οὐκέτι ἐρῶ ὡς Κυρίλλου μὲν τόδε, Βασιλείου δὲ τόδε καὶ αὐθις Ἀθανασίου καὶ τῶν Γρηγορίων καὶ ἄλλων, ἀλλ' ὁμοῦ πάντα συνάψας καὶ εἰς μίαν περικοπὴν παραθέμενος τοῖς πᾶσιν ἀντεπεξαγάγω λύσιν μίαν τὴν ἐφαρμοστέουσαν. ὁ μὲν ἐκ τούτων προχεῖσθαι θεολογεῖ τὸ πνεῦμα ἐκ τοῦ υἱοῦ, ὁ δὲ προίεσθαι, ἄτερος δίδοσθαι καὶ ἄλλος χορηγεῖσθαι ἢ ἐκ πέμπεσθαι, καὶ τινές τινα ἢ πάντες πάντα ταῖς οἰκείαις συγγραφαῖς ἐνεχάραξαν. ἐκχεῖσθαι μὲν παρά τοῦ υἱοῦ καὶ αὐτὸς τὸ πνεῦμα φημι, συμφάσκω τοῖς εἰποῦσι καὶ δίδοσθαι, καὶ χορηγεῖσθαι παρά τούτου οὐκ ἀπαναίνομαι, καὶ προίεσθαι καὶ πέμπεσθαι καὶ τᾶλλα τῶν ὀνομάτων οὐκ ἀπαρνοῦμαι, οὔτε ταῖς προφοραῖς οὔτε πρότερον ταῖς νοήσεσιν. ἀλλ', ὦ φίλος, οὐχ, ὅπερ ἐκχεῖται μὲν καὶ χορηγεῖται καὶ δίδεται, ἐξ ἐκείνου δὴ καὶ οὐσίωται ἐξ οὗ καὶ χεῖται καὶ χορηγεῖται καὶ δίδεται. τὸ γὰρ ἐξ ἄγγους ὕδωρ καὶ ἢ ἐκ τῶν πυρεῖων ἀκτὶς ἐκ τούτων μὲν καὶ πέμπονται καὶ δίδονται, ἀλλ' οὐκ ἐκ τούτων οὐσίωται. καὶ μὴ σε θορυβεῖτω τὸ ἐν ἑτεροῦ σίοις παράδειγμα· τῶν γὰρ παραδειγμάτων ὅσον ἀρμόττον πρὸς τὴν ὑπόθεσιν προσλαμβάνοντες τὸ περιττὸν ἀποβάλλομεν. ποῦ γὰρ καὶ εὐρεθεῖη παράδειγμα κατὰ πᾶν προσῆκον θεότητι; καὶ ἂν γὰρ ὑμεῖς φατε καὶ ἐν ἄλλοις ἡμεῖς, πολὺ τὸ ἀπαῖδον ἔχουσι, μικρὰν δὲ τινα πρὸς τὸ προκείμενον τὴν ἐμφέρειαν, καὶ τι τῶν περὶ τὴν οὐσίαν χαρακτηρίζουσι, σχέσιν λέγω ἢ τρόπον ἢ κίνησιν ἢ ὅσα τῶν ἔξω, καὶ οὐκ αὐτὸ τὸ εἶναι τοῦ ὑπὲρ τὸ εἶναι πεφύκασι παριστᾶν.

2.12 Ἐντεῦθεν οὖν ἔχοντες τῶν λόγων τὰς ἀφορμὰς καὶ τὴν ἔκχυσιν ἢ δόσιν ἢ χορηγίαν εἴτε ἔκφανσιν οὐ τρόπον νοοῦ μὲν τῆς τοῦ πνεύματος οὐσιώδους ὑπάρξεως, ἀλλὰ τινος ἰδιοτροπίας ἄλλης παράστασιν. τὰς μὲν τοιαύτας φωνὰς παραδεχόμεθα καὶ προφέρομεν, σιωπῶμεν δὲ παντελῶς τὴν ἐκπόρευσιν. ἂν γὰρ

νοοῦμεν, ἐξαγγέλλομεν εἰς ἀλήθειαν, πίστει βεβαιοῦντες τὴν γνῶσιν ἢ τῇ γνώσει τὴν πίστιν τρα νοῦντες εἰς τὴν εὐσέβειαν. οὕτω σοι καὶ τὸ προῖον ἐκ τοῦ υἱοῦ διαλύομεν, οὕτω σοι καὶ τὸ πεμπόμενον καὶ χορηγού μενον καὶ διδόμενον καὶ ὅσα ἄττα τῶν ὀνομάτων ἐπὶ τοῦ υἱοῦ δογματίζουσι οἱ κρεῖττον ἡμῶν εἰδότες ταῦτα καὶ τὴν ἐν τούτοις ταυτότητα τε καὶ ἑτερότητα, οἱ τὴν ἐκπόρευσιν παντάπασιν ἀπηγόρευσαν, ὧν τοῖς ὀνόμασιν ἢ τῆς ἐξαγγε λίας προφορὰ μεμαρτύρηκε. τούτων γὰρ ἡ γνώσις ὑπεραν ἔβη τὸν οὐρανόν, τούτων ὁ φθόγγος εἰς πάντα γῆς ἐξεχύθη τὰ πέρατα. οὗτοι γὰρ ἐν Χριστῷ τοῖς τῆς εὐσεβείας λόγοις συνέσχον τὸ πᾶν, βροντῆς τρόπον ἢ ἀστραπῆς περιδονή σαντες ἢ περιαστράψαντες τὴν ὑφήλιον.

2.13 Ἐπεὶ γοῦν οὕτως ἡμῖν τὰ τοῦ Χριστοῦ σεσαφήνισται καὶ καλῶς τῶν λύσεων ἔσχηκε σὺν τοῖς καὶ ἅπερ οἱ ἱερο φάνται πάντες ἐδίδαξαν τε καὶ διετράνωσαν, οἱ μὴ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα εἶπεῖν τετολημήκασιν, ὅτι μὴ πᾶσα ἀνάγκη παρὰ τῶν λόγων αὐτοῖς ἀνεφαίνετο, καὶ τῶν λοιπῶν ἀρκτέον εἰς τὴν διάκρισιν. τέως οὖν, ἵνα τι καὶ μικρόν σοι προαναφωνήσω τῶν λόγων, πῶς, ὁ Χριστὸς οὐκ ἐδίδαξεν ἀπόστολός τε οὐκ οἶδεν-εἰ γὰρ οἶδε, καὶ ἐξελά λησεν ὁ τὴν τοῦ πνεύματος χάριν ἐν πυρίνη γλώσση πᾶσαν δεξάμενος-οὐ συνελογίσαντο οἱ διδάσκαλοι, κατὰ τοὺς σοι προφερομένους ῥαδίως ἄρτι συλλογισμοὺς ἀποθρασύνη διδάσκειν αὐτός; ὅς τις ποτε εἶ; καὶ μυρίων παρωχηκότων ἀνδρῶν εὐσεβεία καὶ σοφία καὶ ταῖς μεγίσταις τῶν θεοσημειῶν διαπρεψάντων ὡς οἶδαμεν, οὐδεὶς πω τὴν τοιαύτην λέξιν καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ προσθεῖναι ἀπηυθαδιάσατο, καὶ σὺ ἅπαν αἰδεύη πρὸς τὴν ἐγχείρησιν; μακάριος ἂν ἦς, εἰ μόνον ἐξείχου τῶν δεδιδαγμένων σοι παρ' αὐτῶν· νῦν δ' οὐκ οἶδ' ὅθεν ὀρμώμενος-ἐθέλων παραγκωνίσει καὶ ὑπερβαλεῖν τοὺς διδάξαντας ἀθλιότατος ἐμοὶ ἐναπέφηνας.

2.14 Ἄλλ' ἐπεὶ τὰ μεγάλα τῶν βάθρων σοι διεσεύσαμεν, ἐν οἷς καὶ μᾶλλον ἠϋχεις τὸ ἐδραῖον καὶ ὡς ἐδόκει ἀσάλευτον, ἰδοῦ σοι φέρω καὶ τὰ ἐμά, ἵν' εἰδείης εἰ ἐπὶ τῆς πέτρας ἐδράζονται τοῦ Χριστοῦ, ὅπου τι παρασῶραι τὰ τῶν ποτα μῶν οὐ δύνανται ῥεύματα λόγοις σοφιστευόντων ἐπὶ κενῆς. ἀλλὰ πρῶτον ἐρωτήσω σέ τι, καὶ ἀποκρίναί μοι πρὸς τὴν ἐρώτησιν· ἅμα τὸν υἱὸν γεγέννηκεν ὁ πατήρ καὶ τὸ πνεῦμα ἐκπεπόρευκεν ἢ οὐχ ἅμα; οὐχ ἅμα μὲν οὐδεὶς πω τῶν εὐσε βεῖν βεβουλημένων ἐρεῖ· χρόνος γὰρ μεσολαβήσει περὶ τὰς ὑπάρξεις τῶν ἐκ πατρὸς καὶ τὸ πρῶτον οὐ διαφύγωσι καὶ τὸ δεύτερον καὶ ἄλλα ὅσα τοῖς οὐχ ἅμα οὐσιωμένοις ἀκο λουθεῖ. καὶ πού τις τῶν θεολογησάντων εἰρήκει πρὸς τοὺς εἰς ἀρχὴν τιθεμένους αὐτά· «πότε ὁ υἱὸς γεγέννηται; ὅτε τὸ πνεῦμα ἐκπεπόρευται» καὶ ἀνάπαλιν· «πότε τὸ πνεῦμα ἐκπεπόρευται; ὅτε ὁ υἱὸς γεγέννηται», οὐ διαστειλάμενος τῆς γεννήσεως τὴν ἐκπόρευσιν ἐν τῷ ἀτόμῳ τῆς οὐσιώσεως. λείπεται γοῦν ἅμα εἶναι τὴν γέννησιν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ ἐκπόρευσιν εἴτουν τὸ ἐξ αὐτοῦ γεννώμενον καὶ τὸ ἐκπορευό μενον. εἰ γοῦν ἅμα, πῶς διὰ θατέρου θάτερον; δεῖ γὰρ πρῶτον εἶναι τὸ μέσον, εἶτα φανῆναι τὸ δι' αὐτοῦ. εἰ δὲ χρόνου πόρρω τὰ ὑπὲρ χρόνον, οὕτω ταῦτά γε ὑπὲρ χρόνον, ὅτι ἅμα καὶ ὅτι μέσον οὐχ εὐρίσκεται πρὸς τὴν ὑπαρξιν. τῷ γὰρ αἰτίῳ συννοοῦνται ἅμα τὰ ἐξ αὐτοῦ, τὰ δ' αἰτιατά, εἰ διὰ θατέρου θάτερον, ἀνάγκη πᾶσα καὶ πρῶτον οὐσιουῖσθαι καὶ δεύτερον. ἅμα γοῦν ἅμφω ἐκ τοῦ αὐτοῦ καὶ οὐ δι' ἑτέρου τὸ ἕτερον, ἵνα μὴ χρόνος ἢ πρῶτον καὶ ὕστερον, ἢ διαφορὰ οὐσίας μεσολαβήσει ἐν τοῖς τρισίν.

2.15 Εἰ γοῦν οὐ πείθω σε τούτοις, ἀκροῶ πάλιν ἑτέρου. εἰ μέσος τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ πνεύματος ὁ υἱός, ὠρίσται ἄρα-ἅπαν γὰρ μέσον τοῖς ἄκροις ἐμπεριγράφεται-καὶ οὐ τόπῳ λέγω ἢ χρόνῳ ἢ δυνάμει ἢ ἐνεργείᾳ, ἀ τοῖς ὑπὸ φύσιν γνωρίζεται, ἀλλ' αὐτῇ γε δὴ τῇ οὐσίᾳ κἂν ἄπειρος εἴη ὑπὸ ἀπείρων περατουμένη. ὁ καὶ παράδοξον, ἂν περα τῷται τὸ ἄπειρον· οὐ περατωθήσεται γὰρ ἐν ἄλλοις. οἷς δὲ ὀρίζεται, καὶ περιγράφεται· καὶ ἐφάνη θεὸς ἡμῖν τῇ οὐσίᾳ περιγραφόμενος, τὸ καινότερον, οὗ τί

ἂν εἴη τὸ ἀτοπώτερον; ὑπόθεσις οὖν καὶ σὺ τὸ ἐμόν. ἄπειρον οὖν τὸ ἐξ οὗ καὶ ἄμφω, καὶ ἄπειρα ἄμφω, συναπειρούμενα τῇ ἀρχῇ ὡς συναπειρουμένου τοῖς αἰτιατοῖς τοῦ ἐξ οὗ ἢ τούτων αὐτῶν· οὐκ ἔσται γὰρ ὄρος ἐν ᾧ σταθήσονται. συγκινεῖται γὰρ ὁ πατήρ τοῖς αὐτοῦ βλαστήμασιν [ὁ πατήρ] εἰς ἀόριστον, καὶ ταῦτα συνανατρέχουσιν εἰς τὸ ἄπειρον, καὶ κατ' ἄμφω τυγχάνουσιν ἄπειρα· τὴν γὰρ ἀπειρίαν ἐν τοῖς ἄνω καὶ κάτω ὁ λόγος ἐγνώρισεν. εἰ δὲ καὶ τὰ παρ' ἐκάτερα διαπέφευγεν, ἀλλὰ γε δὴ καὶ ἐν τούτοις τοῖς ἄνω καὶ κάτω κεχαρακτῆ ρισται. διὰ τοῦτο γὰρ τὸ θεῖον ἀνώλεθρον, ὅτι περ οὐκ ἐν τοῖς ἄνω φερόμενον ἴσταται οὔτε μὴν ἐν τοῖς κάτω τερμα τοῦται κενούμενον, κυκλικὴν οἶον ἢ σφαιρικὴν ἀκινήτως ἐκμιμούμενον κίνησιν, ὅπου τῷ τέλει συμπέφυκεν ἢ ἀρχῇ καὶ ἄδηλον τὸ ὅθεν καὶ τὸ ὅπου καὶ ὁ ὄρος καὶ ἡ τομῆ· συμφῶ γὰρ τὰ πάντα καὶ ὡς εἰς ἓν συνυφίσταται.

2.16 Βούλει καὶ ἑτέρου λόγου γενέσθαι σε ἀκροάμονα· εἰ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα, ταῦτόν δὲ εἰπεῖν οὐσιοῦται, ἢ εἰς ἓν συνῆλθον τὰ πρόσωπα τοῦ πατρὸς καὶ τοῦ υἱοῦ καὶ ἄμφω εἰργάσαντο τὴν ἐκπόρευσιν—καὶ πόσα γε ἐν τούτοις τὰ ἄτοπα!—ἢ κρεῖττόν γε εἰπεῖν ἀσεβῆς σύγχυσις ἢ συστολὴ προσώπων εἰς ἓν καὶ ἀρχὴ οὕτως εἰπεῖν σύγκριμα θεῖον ἐσύστερον λαβὼν τὴν διάκρισιν, ἢ καὶ ἐξ ἀμφοῖν τοῖν προσώποιν οὐσίωται φυλλαττομένης ἀσυγχύτου τῆς διαίρεσεως. καὶ ἰδοὺ τὸ πρῶτον καὶ ὕστερον καὶ τὸ ἀτελὲς καὶ τὸ τέλειον· καὶ αὐθις ὡς ἐξ ἀρχῆς ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱὸς ἢ ἐν πρόσωπον πρῶτως ἦν καὶ τὸ πνεῦμα ὡς ἐξ ἐνὸς τὴν ὑπαρξιν εἴληφε καὶ οὕτω δὴ ἐσύστερον τὰ πρόσωπα διεστάλησαν, ἢ δύο ὄντα εἰς ἓν συνέσταλται, ἴν' ἐξ ἀμφοῖν τὸ πνεῦμα ἐκπορευθῆ, συναλοιφέντοιν τοῖν δυοῖν εἰς ἐνὸς ὁμοουσίου τελείωσιν. ἀνέξεται ταῦτά τις εὐσεβῆς, τριάδα ὁμολογῶν ἀναρχον ἄχρονον ὁμοούσιον ὁμοδύναμον καὶ μηδὲ ἐν θέλων καταβάλλειν ἐκ τῶν τριῶν; τὸν πατέρα ἐν τούτοις τιμᾶς ἢ τὸ πνεῦμα ἢ τὸν υἱόν; οὐκ οἶδα τίνας ταῦτα τιμῆ, πολλῶν ἀκολουθούντων ἀτόπων οἷς καὶ τὸ δυσσεβὲς συνεφέπεται.

2.17 Εἰ δὲ προστίθης μοι πάλιν ῥῆσιν ἐκείνην τὴν τοῦ Χριστοῦ τὴν «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἐν ἑσμεν» φάσκουσιν, καὶ ὡς ἐξ ἐνὸς ἀμφοῖν τὸ πνεῦμα προβάλλεις, θαυμάζω σε τῆς ἀγχινοίας καὶ τῆς περὶ τὰ θεῖα τῶν λογίων ἀκριβοῦς ἐπι στήμης καὶ ἀναπτύξεως. τί γὰρ φησιν ὁ Χριστός; ἄρ' ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ πρόσωπόν ἐσμεν ἓν; ἢ ἄτομον; ἢ ὑπόστασις; ἢ τι τῶν πάντη ἀδιαίρετων; καὶ μὴν, πῶς πατήρ καὶ πῶς υἱός, εἰ ἄμφω ἓν; ἀλλ' εἴπερ καὶ ἐν οὕτως, εἷς ἔχρην ἔρειν, καὶ οὕτως ἂν συνήπτοντο τὰ πρόσωπα εἰς τὸ ἓν· ἀλλ' ἐν εἰρηκῶς τὴν κατ' οὐσίαν ἐνέφηγεν ἔνωσιν καὶ τὴν κατὰ φύσιν ἀδιάτμητον συναφήν, καθ' ἣν αὐτοῖς καὶ τὸ πνεῦμα συνάπτεται καὶ ἐν τὰ τρία τυγχάνουσιν. τί γὰρ; οὐχὶ κατὰ τοῦτον τὸν λόγον καὶ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα ἐν καὶ ὁ πατήρ καὶ τὸ πνεῦμα ἓν; καὶ ὁπότερα ἂν λάβῃς τῶν τριῶν ἀπο τεμόμενος, οὐχ ἐν ἔρεις, κἂν δύο προφέρῃς, κατὰ τὴν οὐσίαν, κατὰ τὴν φύσιν, κατὰ τὴν δυνάμιν τε καὶ τὴν ἐνέργειαν καὶ τὴν εἰς ἅπαντα συμφωνίαν καὶ σύμπνοιαν; ἀλλὰ τὸ ἐν αὐτὸ οὐχ οὕτως καθέστηκεν ἓν, ὡς πάντη ἐν εἶναι καὶ ἀδιαίρετον, ἀλλὰ τοῖς ἰδιώμασι τέμνεται καὶ τοῖς χαρακτηρησι διαστολὴν δέχεται. καὶ εἰσὶν ἓν καὶ τὸ δύο οὐκ ἀπηρνήσαντο, καὶ ἀριθμοῦνται δυάδι ἢ καὶ τριάδι, καὶ ἐν ὡς ὄντως γνωρίζονται. μὴ γοῦν λάβῃς τὸ ἐν ἐν δυοῖν ὡσπερ ἄτομον εἴτουν πρόσωπον καὶ συνάψης ταῦτα καὶ σύγχυσιν ἐργάσῃ Σαβέλλειον, ταύτη μηδὲ τὴν διαίρεσιν ὡς ἀξυμφυῆ· Ἀρείου γὰρ ἢ βλασφημία ἢ μᾶλλον εἰπεῖν τοῦ τὰ τοιαῦτα ἐπισπεύοντος ταῖς τῶν ἀνθρώπων διανοίαις σατάν.

2.18 Ὁ γοῦν ἐκ δυοῖν ὡς ἐξ ἐνὸς—ἀναληπτέον γὰρ τὸ ἐξῆς τοῦ λόγου—ἢ ἐξ ἐνὸς ὡς ἐκ δυοῖν, ἐκ δυοῖν πάντως ἐστίν, εἰ μήπως ἀναιρεῖς πρὸ τριάδος δυάδα, ἧς ἄνευ οὐκ ἂν τριάς οὐτ' ἂν εἴη οὔτε λεχθείη. πῶς γὰρ ἐξ ἐνὸς προσώπου τὸ ἐκ πατρὸς καὶ υἱοῦ ἐκπορευόμενον πνεῦμα ἢ ἀτόμου ἢ ὑποστάσεως; «ἀλλ' ἐκ δυοῖν ἐνὸς κατὰ

φύσιν τελούντων» πάνυ γε, ἐκ δυοῖν γὰρ εἰπὼν ἀπήλλαξας φροντίδων ἡμᾶς· δύο γάρ εἰσιν ὁ πατήρ καὶ ὁ υἱός, ὡσπερ τριάς τε τούτοις συναριθμεῖται καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον. ἀλλὰ καὶ ἔν τὰ δύο καὶ τὰ τρία ἔν κατὰ λόγους οὔσπερ εἰρήκαμεν. ὁ γοῦν ἐκ δυοῖν, οὐκ ἐξ ἑνὸς προσώπου ἢ μιᾶς ὑποστάσεως, ἀλλ' ἐκ δυοῖν ἀληθῶς.

2.19 Ἄ γοῦν ἔφημεν ἄτοπα ἔπεσθαι τοῖς ἐκ δύο φάσκουσιν ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ταῦτα ἂν καὶ ἐπὶ του τοισὶν ἔψοιτο· καὶ οὐκ ἀρκέσει τοῖς λέγουσιν «ἐγὼ καὶ ὁ πατήρ ἔν ἐσμεν» εἰς τὸ ὡς ἐξ ἑνὸς αὐτὸ προβάλλειν, εἰ μὴ τὴν συναλοιοφὴν ἢ τὴν σύγχυσιν καταδέξαιντο. ἀλλ' ἐκεῖθεν πάλιν «ὄσα ἂν ἔχη» φησὶν «ὁ πατήρ, ἔχει αὐτὰ καὶ ὁ υἱός»· ταῦτα δὲ καὶ τὸ πνεῦμα ἔσχηκεν οὕτως. οὐ γὰρ τὰ ἀπομε μερισμένα ταῖς ὑποστάσεσιν φησὶν ὁ Χριστός, ἀλλὰ τὰ κοινὰ καὶ τὰ συνόντα τούτοις ὁμοτίμως καὶ συμφυῶς· ἐπεὶ τοί γε πῶς οὐκ ἄναρχος ἢ ἀναίτιος ὁ υἱός, ἐπεὶπερ ἔστιν ὁ πατήρ; πῶς οὐκ ἀγέννητος, ὅτιπερ ὁ πατήρ; πῶς οὐ πατήρ, ἐπεὶ ὁ πατήρ; ἀλλὰ ταῦτα μὲν ἔκδηλα καὶ τοῖς μικρὸν ἐπάειν τῶν ἱερῶν λογίων ἐθέλουσι καὶ καθ' οὓς ἂν λόγους εἴρηται γνώριμα. ὑπὲρ ὧν καὶ τεθαύμακα πάνυ τοὺς ταῦτα προβάλλοντας πρὸς τὴν τῆς δόξης τούτων παράστασιν, οὓς οὐ τοσοῦτον εἰδέναι τὰ τῶν θείων λογίων διαμαρτυραίμην, ὅσον μηδὲ κατὰ τι ἀπισχυρίσαιμι, εἴπερ μὴ οὐχ ἔκοντι ταῖς τῶν ῥητῶν διανοίαις ἐφαμαρτάνουσιν· οὓς εἰ μὲν τὸ πρῶτον, ἀθλιωτάτους λογίζομαι, ἐπεὶ προϋποτιθέντες ἀσάλευτα διὰ στερρῶν ὡς δοκεῖ τούτοις τῶν τοῦ Χριστοῦ ῥημάτων ἐδράζειν ταῦτα προήρηται καὶ ἐπὶ τῇ πέτρᾳ διὰ ταῦτα προσκρούουσι, ἐφ' ἧ καὶ ῥαγήσονται καὶ συντριβήσονται σφίσι τὰ διαβούλια· εἰ δὲ τὸ δεύτερον, οὐ τοσοῦτον κακίσαιμι, ἀλλ' ἐς διδασκάλων φοιτῆσαι σφᾶς αὐτοὺς συμβουλεύσαιμι, ἐξ ὧν τὰ τῶν ἀποδείξεων ἀναγκαῖα μαθήσονται καὶ οὐ πρὸς τὴν ἐπιστήμην διατεθήσονται πλημμελῶς. ταύτας γὰρ τὰς φωνάς, ἃς ὁ Χριστὸς εἰρήκει περὶ ἑαυτοῦ καὶ τοῦ πατρὸς, ὀλίγων χωρὶς εἰ ὑπόθοιτό τις καὶ τὸ πνεῦμα κατιὸν ἐν ἡμῖν εἰπεῖν, ἄρ' εἶχε διὰ ταῦτα καὶ ἐξ αὐτοῦ γεννηᾶσθαι ἐρεῖν τὸν υἱόν, οἷον τὸ «ἐγὼ καὶ ὁ προβολεὺς ἔν ἐσμέν», καὶ «ὄσα ἂν ἔχη οὗτος, ἔχω δὴ καὶ αὐτός», καὶ «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἐκεῖνον ἑώρακε», καὶ ὅσα τοιαῦτα. ἀλλὰ ταῦτα μὲν τὸ κατὰ πάντα ταύτων τῆς οὐσίας ἐμφαίνοντα καὶ τῷ πνεύματι πάντα ἀρμόσειε, οὐ μὴν διὰ ταῦτα τῆς ιδιότητος αὐτοῦ ἀποπέσειεν ἄν.

2.20 Ἄλλὰ πάλιν θροεῖ σε τὸ ὑπό τινων εἰρημένον ὡς εἰκῶν μὲν πατρὸς ὁ υἱός, υἱοῦ δὲ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, κἀντεῦθεν ἀναγκάζη καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ λέγειν αὐτὸ ἐκπορεύεσθαι. ἐβουλόμην μὲν τουτοῖ καὶ αὐτός, εἰ τὸ ἀναγκαῖον ἐκ τῶν λόγων ἐφαίνετο· ἀλλὰ νῦν οὐκέτι ἀνάγκη. σκόπει γάρ· εἰ εἰκῶν ὁ υἱός τοῦ πατρὸς, ὅτι υἱός, εἰκῶν δὲ τὸ πνεῦμα τοῦ υἱοῦ, οὐκ ἄλλου του ἔσται χάριν ἢ ὅτι υἱός. τῆς ἀτοπίας! ὄραξ ὅπη τὰ τῶν λόγων προέβη; εἰ δὲ καὶ αὐθις δισχυρίζη, ὡς ὁ υἱός εἰκῶν τοῦ πατρὸς, ὅτιπερ ἐξ αὐτοῦ, κατὰ τοῦτο δὴ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, ἐπεὶπερ εἰκῶν αὐτοῦ καὶ ἔστι καὶ λέγεται, ἀπήλλαξας φροντίδος ἡμᾶς τὸ τοιοῦτον εἰπὼν. ἀλλ' οἴσθα ὡς τὸ ἐξ αὐτοῦ διάφορον ἐν ἀμφοῖν καὶ κατὰ τὰς σὰς ὑποθέσεις; ἐκεῖ μὲν γὰρ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλὰ γεννητῶς, ἐνταῦθα δὲ ἐξ αὐτοῦ, ἀλλ' ἐκπορευτῶς. πῶς οὖν ἢ ταυτότης τῆς εἰκόνας ἐν διαφόροις φυλαχθήσεται ιδιώμασι; μήποτε ἄρα οὐ κατὰ τοὺς τοιοῦτους λόγους αἱ εἰκόνες παραλαμβά νονται τοῖς γράφουσι τὰ θειότερα, ἀλλ' ἔστιν ἄλλο τι διὸ τὰ τοιαῦτα καὶ λέλεκται. εἰκῶν μὲν γὰρ εἴη ὁ υἱός τοῦ πατρὸς φυσικῆ ὡς ὁμοούσιος καὶ ὁμοεργῆς δυνάμεις, τοὺς πατρικοὺς χαρακτήρας παραθεῖς ἡμῖν ἐξ ἑαυτοῦ, ἐν οἷς σάρκα προσειληφῶς προσωμίλησε, καθὼς καὶ οὗτος τὰ θεῖα ἐν ὑστέροις διατιθέμενος εἰρήκει πρὸς Φίλιππον· «ὁ ἑωρακὼς ἐμὲ ἑώρακε τὸν πατέρα». εἰ κατὰ τοιοῦτους λόγους καὶ τὴν εἰκόνα λάβης τοῦ πνεύματος, εὐρήσεις πάντη συνάδουσαν. ἐπεὶ γὰρ μετὰ τὴν ἐνθένδε τοῦ υἱοῦ ἀναχώρησιν ἢ εἰς τὸ πρῶτον ἀποκατάστασιν, ἐξ ἧς ἀδιαστάτως κεκένωται, ὁ παρά κλητος κατελήλυθε, τῆς αὐτῆς

ὦν οὐσίας καὶ ἐνεργείας καὶ δυνάμεως ὧν ὁ υἱός, μὴ ἀντίφθογγα διδάσκων υἱοῦ ὡς οὐδὲ ὁ υἱὸς τοῦ πατρὸς, ἀπαράλλακτος εἰκὼν ἑαυτοῦ ἀνα πέφανται, ἐν ἑαυτῷ παραδείξας τὰ τοῦ υἱοῦ καθὼς ἐκεῖνος τὰ τοῦ πατρὸς.

2.21 Βούλει προσθήσω καὶ ὅτι γε ἐξ αὐτοῦ, πάντα σοι χαριζόμενος διὰ τὸ φιλάδελφον; ἀλλὰ καὶ τοῦτο τολμηρὸν ὑπέληπται τοῖς ἀκριβέστερον ἐπὶ θεολογία φιλοσοφήσασιν, ἔμφασιν παρέχον τῆς ἐκπορεύσεως, ἐπεὶ χωρὶς γε ταύτης λεκτέον. καὶ ἔστω εἰκὼν τοῦ πατρὸς ὁ υἱός, ὅτιπερ ἐξ αὐτοῦ, καὶ τὸν τρόπον γινώσκεις τοῦ ἐξ αὐτοῦ· ἀλλὰ δὴ καὶ τὸ πνεῦμα εἰκὼν λέγεται τοῦ υἱοῦ, ὅτιπερ ἐξ αὐτοῦ. ὁ τρόπος δὲ οὐ ταύτος· τίς γὰρ ἂν τολμήσειεν εἰπεῖν γεν νητῶς; λείπεται οὖν ἐρεῖν τὸ διάφορον καὶ ὅτι γε μάλιστα ἄμαχον. ἔγωγε καὶ προὑπεκρουσάμην ἡνίκα προῖεσθαι ἐξ υἱοῦ τὸ πνεῦμα ἔλεγον καὶ χορηγεῖσθαι καὶ δίδοσθαι. ταῦτα δέ μοι καὶ αὐτὸς συμφῆς. τίνα γοῦν ἕτερον τρόπον τῆς εἰκόνος ζητεῖς, εἴπερ ἔχεις καὶ σὺν τοῖς λελεγμένοις τὸ ἐξ αὐτοῦ, τὴν ἐκπόρευσιν μόνον παρασιωπῶν, ὡς μήθ' ἡμῖν μήτε τοῖς πρὸ ἡμῶν ἐπὶ υἱοῦ λεχθεῖσάν ποτε; ἰδοὺ σοι καὶ τὸ τῆς εἰκόνος ἀμφίβολον λέλυκα, κατὰ πάνθ' ὁμοίως τοὺς λόγους σοι παραθέμενος. τὰ τοιαῦτα κρατῶν, μᾶλλον δὲ τὰ τοιαῦτα τῶν νοημάτων φρονῶν οὐποτε σφαλῆ τοῦ ὀρθοῦ, πᾶσαν ῥαδίως ἀποβαλεῖ τοῦ νοός σου διχόνοϊαν.

2.22 Ἐμνήσθην καὶ ἄλλου λόγου τῶν ἀντιλεγόντων ἡμῖν, οὐχ ἡκιστα τῆ ἀληθείᾳ καὶ τῷ ὀρθῷ κανόνι τῆς πίστεως. τοῖς γὰρ ἡμετέροις λόγοις ἀδύνατόν τι ἀκολουθοῦν ἀποδειξαι πειρώμενοι εἰς τοιαύτην προβαίνουσι τὴν ἐρώτησιν· «εἰ μὴ καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ ἐκπορεύεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον-τοῦτον γὰρ τὸν τρόπον συμφυῆς καθέστηκεν ἡ τριάς, ἀλληλουχου μένη ταῖς ὑποστάσεσιν, ὡς τοῦ μὲν υἱοῦ ἐκ πατρὸς, τοῦ δὲ πνεύματος ἐξ υἱοῦ τυγχάνοντος-ποιῶ λόγῳ ἢ τρόπῳ ὁ υἱὸς τῷ πνεύματι συναφθήσεται; τῷ μὲν γὰρ πατρὶ ἄμφω καὶ οὕτως ἐνωθήσεται, ἐπεὶ τοι γε ἐξ αὐτοῦ, ἀλλήλοις δὲ ὅπως συνάψεται; καὶ ποῦ ἡ ἄκρα τῆς τριάδος ἔνωσις, ἢ ἄτμητος ὡς ἂν τις εἴπη τομῆ καὶ ὁ ἀμέριστος μερισμός;» ὧ ταῦτα λέγων ῥαδίως καὶ τοιαύτας ἀπερευγόμενος τὰς φωνάς, σὺ τάχ' ἂν καὶ διαιρέσεις ἡμᾶς ἐπὶ τῆς ὑπερουσίου τριάδος ὑπολαμβάνεις ποιεῖν, οἷας οἱ διαλεγόμενοι ἀπὸ γενῶν εἰς εἶδη ἢ ἀπὸ εἰδῶν εἰς ἄτομα ἢ ὀπωσοῦν ἐτέρως ἐργάζονται, καὶ ἐναντία ταῦτα τιθέναι δισχυρίση ἢ καὶ τόπῳ περιγρά φειν τὰ ἀπερίγραπτα ἢ ἐν τινι συνάγειν τὰ ἀπερίοριστα; οὐ τοιαῦτα φρονοῦμεν οὐδὲ δογματίζομεν ἄτοπα, οὐχ οὕτως ἡμεῖς ἄφρονές τε καὶ ἀμαθεῖς, ὡς μὴ εἰδέναι πάσης οὐσίας καὶ φύσεως σχήματός τε καὶ τόπου καὶ χρόνου καὶ μέτρου καὶ γνώσεως τὴν μακαρίαν ὑπερκειμένην τριάδα τὴν ἀναρχόν τε καὶ ἀτελεύτητον, ὡς ἐν τούτοις καταγελαῖν, κᾶντε τῶν ἡμετέρων τις εἴη κᾶντε τῶν ἐναντίων τῶν ἐν σχήμασιν ἀριθμῶν ἢ ἐπιπέδων ἢ στερεῶν παραλληλίζειν βουλομένων τὰ ἀσχημάτιστα. εἰ δ' ἐξ ἐνός ταῦτά φαμεν ἡγουν ἐκ τοῦ πατρὸς καὶ τὸ πνεῦμα ὡς ἐξ αἰτίου αἰτιατά, ὧν τὸ μὲν πνεῦμα ἐκ πατρὸς ἐκπορευόμενον, ταῦτόν δὲ εἰπεῖν οὐσιού μενον, τέλεον σὺν υἱῷ ἐν υἱῷ μένει, ὡς μὴ ἄμοιρον εἶναί ποτε τὸν υἱὸν τοῦ πνεύματος κᾶντεῦθεν δίδοσθαι καὶ χορηγεῖσθαι καὶ ὅσα ἀσφαλῆ τῶν τοιούτων, τί φάσκομεν ἄτοπον; ποία δὲ προστριβεται τῇ τριάδι ἐκ τῶν λόγων ἀδικία τῶν ἡμετέρων ἢ ἐφέπεται ἀτιμία, τὰ τρία ὁμοούσια τιθεμένων καὶ ὁμοδύναμα ὡς ἐκ τούτων φυλάττεσθαι καὶ τὴν ἔνωσιν, εἴ γέ φαμεν ἐν υἱῷ λαμβάνειν τὸ πνεῦμα τὴν οἰκείαν οὐσίωσιν ἐκ πατρὸς, σώζεσθαι δὲ καὶ πάσας φωνάς, τὰς κυριακάς φημι καὶ τὰς πατρικάς, καὶ μὴ τὸ οἰονοῦν παραβλάπτεσθαι, ὡς ἐκ τῶν ὑμετέρων λόγων τὸ ἀτελὲς συνεισφέρεται καὶ τὸ πρῶτον καὶ ὕστερον καὶ διορισμὸς καὶ περιγραφή καὶ μερισμὸς τοῖς σκοποῦσι καλῶς; οὐκέτι οὐδ' ὅλως τοῖς ἡμετέροις ἐπισυμβέβηκεν ἄτοπον ἢ ξένον τῶν διδαγμάτων Χριστοῦ καὶ τῶν ὀρθῶν δογμάτων ἀλλότριον, οἷς πᾶς ἐδραζόμενος ὡς ἐπὶ στερραῖς βέβηκε πέτρας, ἐφ' ἧ καὶ Χριστὸς τὴν ἐκκλησίαν

ἐπήξατο, ἥς πύλαι ἄδου οὐ κατισχύσουσι πώποτε, βλάσφημα στόματα καὶ μηδὲν εἰδότα ἢ λόγους ἀπερυγγάνειν σαθρούς.

2.23 Διὰ πνεύματος ἄλλοι φησὶν ἐργάζεσθαι τὸν υἱὸν ἢ ἐν πνεύματι· εἰ τῶν εἰρημένων ἐξέχη μοι ἐννοιῶν, οὐδὲν σοι ἄπορον τῶν λογίων φανήσεται, καὶ τὸ ἐν δακτύλῳ θεοῦ ἐκβάλλειν τὰ δαιμόνια, ἐπεὶ βραχίων ὠνόμασται, καλῶς σοι γνωσθήσεται, καὶ ἡ τοῦ ζῶντος ὕδατος δόσις παρὰ υἱοῦ εὐχερῶς νοηθήσεται, καὶ πάντα τὰ τοιαῦτα τῶν λόγων ἀκρι βῶς σοι καταληφθήσεται. θέλεις προβαλοῦμαί σοι καὶ αὐτὸς μικράν τινα τὴν ἐρώτησιν, ἐκ τῶν σῶν ὑποθέσεων προσειληφῶς καὶ τὰς ἀφορμάς; φῆς πάντως ἐκ τοῦ πατρὸς τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον ἐκπορεύεσθαι; «πάνυ γε.» φῆς δὲ τοῦτο καὶ ἐκ τοῦ υἱοῦ; «μάλιστα.» αἴτιος δὲ ὁ πατήρ, αἰτιατὸς δὲ ὁ υἱός; «ναὶ πάντως.» οὐκοῦν ἐξ αἰτίου καὶ αἰτιατοῦ αἰτιατὸν τὸ πνεῦμα καθέστηκε; «καὶ τοῦτο πάντως.» ἐκ προτέρου γοῦν καὶ ὕστερου; εἰ δὲ ταῖς τοιαύταις ἀσχάλλῃ φωναῖς, ἐπεὶ μὴ εἶη πρότερον καὶ ὕστερον ἐν τριάδι ὡς χρόνον τῶν ὄνομάτων ὑπεμφαινόντων, ἀλλ' οὖν παραδέξῃ τὸ αἴτιον καὶ αἰτιατὸν καὶ τὸ ἄμεσον καὶ τὸ ἔμμεσον; «οὐχ ἠκιστὰ γε.» εἰ γοῦν ταῦτα ὑποθέσεις σαὶ καθεστήκασι καὶ ὁμολογεῖς καὶ οὐκ ἀμφιβάλλῃ καθάπαξ, πρόσχες τοῖς ἐπομένοις. οὐκ ἔστι διάφορος λόγος ἐξ αἰτίου λέγειν καὶ ἐξ αἰτιατοῦ, ἄτερος δὲ ἐξ ἀμέσου καὶ ἐξ ἐμμέσου; πάντως γε ἄλλος, καὶ τοσοῦτον ἄλλος, ὅσον καὶ ὁ πατήρ ἄλλος καὶ ὁ υἱὸς ἄλλος, κἂν οὐκ ἄλλο καὶ ἄλλο. τοῦτο γοῦν ἡμεῖς τὸ ἐξ αἰτίου καὶ ἐξ ἀμέσου καὶ ἐκ πρώτου, ταῦτ' οὐκ εἶπεν ἐκ πατρὸς ἐκπορεύεσθαι τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον λέγομεν, τῷ πρώτῳ αἰτίῳ, τῷ μὴ αἰτιατῷ, τῷ ἀμέσῳ τὴν τοιαύτην ἀνατιθέμεντες φωνήν, ἣν καὶ ὁ κύριος εἶρηκεν. τῷ δὲ δευτέρῳ καὶ αἰτιατῷ καὶ ἐμμέσῳ, ταῦτ' οὐκ εἶπεν τῷ υἱῷ οὐκ εἰδόμεν ταύτην, ἵνα τὴν διαφορὰν τῶν προσώπων καὶ τῶν ἐν αὐτοῖς παραστήσωμεν ἰδιωμάτων, ἀλλὰ τὰς ἄλλας φωνάς, ἵνα τὸ ἕτερον ἀποδείξωμεν. ὁρᾷς ὅπως καὶ κατὰ τὰς σὰς ὑποθέσεις ἐπὶ τοῦ υἱοῦ ἢ ἐκπόρευσις βλαβερὰ καὶ τῶν σῶν περισκελίσει προτάσεων, τὸ δὲ ἐμὸν οὐδὲν τι τῶν κειμένων λυμαίνεται. εἰ δὲ βιάσει ὡς ἐξ ἐνὸς τῶν δύο τὸ πνεῦμα προβάλλει, συναλοφῆν εἰσάγεις τῶν προσώπων συστολήν τε καὶ σύγχυσιν-ποῦ δὲ τοιοῦτον ἐν τοῖς ἐμοῖς; -ὥστε καὶ τὸ σὸν φυλάττεσθαι δόγμα τὸ ἐξ υἱοῦ τὸ πνεῦμα καὶ τὸ ἡμέτερον μὴ σαλεύεσθαι, λέγω δὴ τὸ μὴ ἐξ αὐτοῦ ἐκπορεύεσθαι, ἡγοῦν λαμβάνειν τοῦτο τὴν ὑπαρξιν ἅμα τῷ υἱῷ συνουσιῶν μένον ἐκ τοῦ πατρὸς.

2.24 Τούτου χάριν οὐδ' εἰς πλάτος εἴληφεν ἡ ἡμετέρα ἐκ κλησῖα ἐξ υἱοῦ ὀπωσοῦν λέγειν τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ἀλλά γε δὴ δι' υἱοῦ· τοῦτο γὰρ τὸ ἔμμεσον παριστᾶ καὶ τὴν σχέσιν, ἣν ἔσχηκε πρὸς αὐτὸν εἰς οἰκείαν ἔκφανσιν. οὐ γὰρ ἂν ἄλλως ἐκφανήσεται τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον εἰ μὴ ἄρα γε δι' υἱοῦ. πρώτως γὰρ ἐκ πατρὸς τελείαν ἐσχηκὸς ὑπαρξιν οὐ σὺν ἄλλῳ τῷ οὐδ' ἐν ἄλλῳ τῷ ἀλλ' ὡς σὺν υἱῷ τε καὶ ἐν υἱῷ, ἐκεῖθεν αὐθις ἀνέφανεν. ἐκεῖνο μὲν οὖν ὄνομα μαστέον ἐκπόρευσιν, τοῦτο δ' ἔκφανσιν. τὸ μὲν γὰρ ἐξ οὐρανοῦ κατιέναι τὸ πνεῦμα εἰς Ἰησοῦν βαπτιζόμενον πολλὴν παρίστησι τοῦ νοήματος τὴν ἐνέργειαν. φυλάττομεν δὲ οὕτω λέγοντες καὶ τὴν φύσιν ἀσύγχυτον καὶ τὴν τάξιν εὐτύπωτον καὶ τὸν τοῦ κυρίου λόγον ἀμεταποίητον, καὶ τοῖς ὑμετέροις νοήμασι συνερχόμεθα.

2.25 Εἰ γοῦν ἐπὶ τισὶ τῶν θεολογησάντων ἐν Ἰταλοῖς εὐρίσκειται καὶ ἐπὶ τοῦ υἱοῦ τοῦ πνεύματος ἡ ἐκπόρευσις, οὕτω διαλυτέον τὸ πρόσκομμα, ὡς διὰ τὴν εἰρημένην ἐννοιαν καταχρηστικώτερος οὗτοι ἐχρήσαντο τῇ φωνῇ, ἐπεὶ εἰ ἤρετό τις αὐτοὺς τὰ προλελεγμένα, εὐχερέστατα ἂν συνέφησαν καὶ αὐτοί. καὶ ἄλλος δὲ τις ἢ καὶ αὐτῶν τῶν ἡμετέρων θεολόγων εἰ οὕτως εἰρήκει, οὐκ ἂν ἔχη ἑτέραν ἀπολογία. οἶμαι δὲ καὶ ἄλλως τοῦτο συμβῆναι. ἐπεὶ γὰρ οἱ ἡμέτεροι θεολόγοι, ἐξ ὧν οἱ πάντες ἠρύσαντο, τὰς τοῦ ἐκφαίνεσθαι καὶ χορηγεῖσθαι, ἔτι δὲ καὶ προῖεσθαι φωνὰς ἐν τοῖς σφετέροις συγγράμμασιν ἔθεντο, ἐν τῇ μεταγλωττήσῃ οἱ μετα

βαλόντες, μὴ ἀκριβῶς συνιέντες τῶν λέξεων πρὸς τὸ ἔκπο ρεῦεσθαι τὸ διάφορον, ἀπερισκέπτως τῇ τοιαύτῃ φωνῇ ἐμπεπτῶκασιν· ὅθεν ἀφορμὴν λαβόντες οἱ θεολογοῦντες ἐν Ἱταλοῖς ἐχρήσαντο καὶ αὐτοί, οἷς καὶ συγγνώμη οὐκ ἀκριβο λογουμένοις τῷ τότε τὰ τῶν φωνῶν. μαρτυρήσει μοι τοῖς λεγομένοις ὁ Κύριλλος. Ἀλεξανδρείας δὲ ἦν οὗτος καὶ τὰ θεῖα πολὺς καὶ ἄκρος τὴν ἐν τοῖς δόγμασι θεωρίαν καὶ ἐπιστήμην τοῦ πνεύματος. εἰρηκῶς γὰρ ἐν τινι τῶν αὐτοῦ συγγραμμάτων ἴδιον τοῦ υἱοῦ τὸ πνεῦμα, καὶ ἐπιλαβομένου τοῦ ῥητοῦ Κύρου Θεοδωρήτου–σοφὸς δὲ ἦν οὗτος τὰ θεῖα–μήποτε ὡς ἐκπορευομένου τοῦ υἱοῦ τοῦ πνεύματος ὠνόμασεν αὐτὸ ἴδιον, οὐκ ἀντελάβετο τῆς φωνῆς καὶ συγκατέθετο τῷ ῥητῷ ὡς τούτου χάριν γε ἀπεφήνατο, ἀλλ' ἐτέραν αἰτίαν ἐπήγαγεν, ὡς ὁμοούσιον αὐτῷ καὶ ὁμοδύναμον καὶ αἰεὶ τούτῳ συνομαρτοῦν καὶ παρὰ τούτου διδόμενον ἐκάλεσεν ἴδιον. ταύτης τῆς μαρτυρίας ἔχει τις εἰπεῖν ἕναρ γέστερον γνώρισμα; ὡς ξένον γοῦν τὸ νόημα τῆς ἐκκλησίας Χριστοῦ καὶ τῷ θεῷ Κυρίλλῳ λελόγιστο, ὃν τὰ πρῶτα καὶ μάλιστα ἐν θεολογίᾳ γινώσκομεν.

2.26 Οἶδαμεν οὖν ὡς καὶ τισι τῶν θειγῶρων ἀνδρῶν τὰ οὕτως ἐν τοῖς θείοις λογίοις λεγόμενα οὐκ εἰς αὐτὸ τὸ πνεῦμα ἔδοξεν ἀναφέρεσθαι, ἀλλ' εἰς χαρίσματα τοῦ πνεύματος· λέγεται γὰρ καὶ πνεῦμα τὸ πνευματικὸν χάρισμα καθὼς τὸ πνεῦμα τὸ κύριον. ὡς γοῦν ὁ πατήρ χαρίσματα δίδωσι τὰ τοῦ πνεύματος ἐν οἷς ἂν βούλοιο καὶ αὐτὸ δὴ τὸ πνεῦμα αὐτοδέσποτον ὃν καὶ αὐτεξούσιον τὰ αὐτοῦ οἷς ἂν ἐθέλη, οὕτως ἀμέλει καὶ ὁ υἱὸς τὰ τοῦ πνεύματος δίδωσιν οἷς ἂν ἐπινεύσῃ διὰ τὴν ἀλλήλων συμφυῖαν καὶ σύμπνοιαν. οὕτω μὲν οὖν ἐνομήσθη ἐνίοις καθὼς εἰρήκειν. ἀλλ' ἔγωγε καὶ αὐτὸ τὸ πνεῦμα δίδοσθαι οὐκ ἀπισχυρίζομαι παρ' υἱοῦ. ἔχει γὰρ ἐν ἑαυτῷ ὅλον οὐχ ὡς αὐτὸ οὐσιῶν, ἀλλ' ὡς οὐσιωμένον παρὰ τοῦ πατρὸς ἐν ἑαυτῷ προσδεχόμενος τέλειον, ὅπερ φάμεν παρὰ τοῦ πατρὸς ἐκπορευόμενον διαμένειν ἐν τῷ υἱῷ κάκειθεν ἴεσθαι· ταύτην δὲ τὴν φωνὴν κοινήν νομίζω τῶν προφορῶν ἄνευθεν δέ γε τοῦ ἐκπορευέσθαι.

2.27 Οὕτω μὲν οὖν καὶ αὐτὸς καὶ νενόηκα καὶ πεφρόνηκα καὶ λελάληκα, τῷ Χριστῷ πειθόμενος καὶ τοῖς ἐκείνου διδάγμασι καὶ ἀποστολικοῖς ἀκολουθῶν καὶ πατρικοῖς τοῖς συγγράμμασι. περίελε γοῦν τὸ μικρὸν τοῦτο πρόσκομμα, πολλὴν ἐμποιοῦν τῇ οἰκουμένῃ διάστασιν· ἀπότεμε τοῦ κοινοῦ συμβόλου τὸ ὀλιγοσύλλαβον ῥῆμα μακρὰς καὶ ἀπεράντους τὰς μάχας ἀπεργαζόμενον. τί τὸν κοινὸν διαλύομεν σὺν δεσμον; τί τὸ πνευματικὸν σχοινίον τὸ ἡμᾶς συνάγον ἐκ τέμνομεν; τί τὴν τρίπλοκον σειρὰν οὐ διαφυλάττομεν καθὼς ἡμῖν παραδέδοται; τοῦτο γὰρ οὐ ψυχῶν μόνον ὑπῆρχε συναπτικόν, ἀλλὰ καὶ σωμάτων συνεκτικόν. ἐξ ὅτου δὲ διατέμνεται φθόνῳ σατὰν τοῦ ἀρχῆθεν τοῖς ἡμετέροις βασκαίοντος, ὅσα καὶ οἷα ἐποίει κακά! ὡς ἔοικε γοῦν τῆς ἀρχαίας ἡμετέρας ἀγάπης οὐκέτι ἔχετε μνήμην, ὦ Ἱταλοί. εἰ γοῦν ἐν λήθῃ ταύτης γεγένησθε, ἐγὼ ταύτης ὑμᾶς ἀναμνήσαιμι. οὐκ ἄλλα ἄττα τῶν ἔθνῶν εἰς τοσαύτην προέβη τὴν ὁμόνοιαν καὶ τὴν σύμπνοιαν ὡς Γραικοί τε καὶ Ἱταλοί. καὶ εἰκότως· ἐκ Γραικῶν γὰρ τοῖς Ἱταλοῖς καὶ αἰ λογικαὶ ἐπισημαίονται καὶ τὰ μαθήματα. κἀντεῦθεν ἵνα μὴ τοῖς ἔθνη τοῖς οὐνόμασι περιγράφωνται, τῇ πρεσβυτέρᾳ Ῥώμῃ ἕτερα νέα ἀντωκοδόμηται, ἵνα ἐξ οὕτω μεγίστων πόλεων κοινὸν ἔχουσῶν τούνομα Ῥωμαῖοι πάντες κατονομάζονται καὶ ὡς τὸ τῆς πίστεως κοινὸν οὕτως ἔχοιεν καὶ τὸ τῆς κλήσεως. καὶ ὡς ἐκ Χριστοῦ ταῦτὸ τὸ τιμιώτατον ἔλαχον ὄνομα, οὕτω καὶ τὸ ἔθνικόν αὐτοῖς ἐπηγάγοντο. καὶ πάντα δὲ τὰ ἄλλα ὑπῆρχε τούτοις κοινά, ἀρχαὶ νόμοι λόγοι βουλαὶ δικαστήρια, αὐτὴ ἡ εὐσέβεια, οὐδὲν ὅτι μὴ κοινὸν Ῥωμαῖοις τοῖς παλαιότεροις καὶ νεωτέροις. ἀλλ' ὦ τῆς μεταβολῆς! εἰς ἔχθιστον ἄγαν τὰ τῆς προτέρας συμπνοίας κατήντηκε, καὶ καθὼς ἐπερισεύομεν τῇ φιλίᾳ, οὕτω δὴ ὑπερπερισεύομεν καὶ τῷ μίσει. καὶ νῦν προσφέρεσθε ἡμῖν οὐχ ἦττον

ἢ τοῖς ἀσεβέσι καὶ περιτετμημένοις, εἰ μὴ ὅτι καὶ μάλιστα καὶ μάχαιρα διακρίνει τὰ καθ' ἡμᾶς καὶ ξίφος ἐμφιλοχωρεῖ τῇ μιᾷ ποιμνῇ Χριστοῦ, καὶ ἐπιχαίρει τὰ τῶν ἔθνῶν, οἷς ἡ κλῆσις τοῦ Χριστοῦ καθυβρίζεται, καὶ ἄσπονδα ἡμῖν πάντη καὶ ἀνειρήνευτα.

2.28 Τί τὸ προξενῆσαν ταῦτα; τὸ μικρὸν ῥῆμα τὸ ὑμῖν ἐν τῷ συμβόλῳ προκείμενον, ὃ κοινὸν τοῖς ἀσεβέσι γινόμενον ὑμεῖς ἀποτεμόντες ἐσφτερίσασθε, ὀλίγον αὐτὸ παραποιησάμενοι. ἀλλ' ἡμεῖς ὅλως παραποιηθῆναι αὐτὸ οὐ βουλόμεθα καὶ δικαίως ἄγαν. φιλαρχικῶς δὲ τοῦτο ὑμεῖς καὶ θρασέως εἰργάσασθε, ὅπερ οὐκ ἔδει. εἴ τι γὰρ εἶχες ἄλλο νοεῖν, ἐν ἄλλοις καὶ οὐκ ἐν τῷ κοινῷ παραμιγνύναι ἐχρῆν· «ὄρια πατέρων μὴ μέταιρε» ἀκούεις τοῦ σοφοῦ συμβουλεύοντος. ἔγωγε τὴν παρακαταθήκην φυλάττω καθὼς παρέλαβον, σὺ δὲ ταύτην παραχαράττεις. τίς οὖν ἐξ ἡμῶν τῆς ἐχθρας αἴτιος; τίς τὴν εἰρήνην ὡς μισητὴν ἀποπέμπεται; ἐγὼ τὰ κοινὰ διατηρῶ ἀπαράθραυστα, σὺ δὲ τοῖς παρεμβάλλεις καὶ ἕτερα, ὡς ἂν ἀλλοιωθεῖ πρὸς τὸ καινότερον. καὶ τίς τῶν ἀδελφῶν σοι πεισθήσεται; τολμήσω γὰρ κατὰ Παῦλον εἰπεῖν· εἴ τις ἐν τῷ συμβόλῳ τούτῳ τῆς πίστεως κεραίαν μίαν προσθεῖναι πειράσαιτο, κἂν Γραικὸς εἴη κἂν Ἴταλὸς κἂν ἄγγελός τις ἐξ οὐρανῶν, ἔγωγε μὲν τὸ ἐξῆς σιωπῶ τὸ δύσφημον εὐλαβούμενος, ἄτερος δὲ ἐχθροδέστερον διακείμενος οὐ φείσεται κατεπειν. τί γὰρ οἴεσθε ὡς φίλα τὰ τοιαῦτα Χριστῷ διαπράττεσθε; ἐγὼ ὑμῖν ὡς ὄντως διαμαρτύρομαι· καὶ εἰ ἀληθέστατον ἦν τὸ παρ' ὑμῶν ἐν τῷ συμβόλῳ τεθέν, οὐχ ἔξετε ἂν συγγνώμην καιρῷ τῆς μεγάλης ἐκείνης καὶ δικαίας κρίσεως διὰ τὸ αὐτονόμως ἐν τούτοις βαδίσαι καὶ καινὴν τινα ἰδίως ὁδὸν αὐτουργῆσαι τῆς πίστεως. ἐπέγνωσται δὲ ἡμῖν, ὡς οὐδὲ τῆς ὀρθότητος ἔχεται τὸ λεγόμενον· περιαιρετέον οὖν διὰ ταῦτα αὐτό. ἀπότεμε-καὶ αὐθις γὰρ φιλικῶς καὶ ἀδελφικῶς συμβουλεύω σοι-ἐκ τοῦ συμβόλου τὸ σκάνδαλον, μὴ τοσοῦτον ἡμῶν ὁ σατὰν κατισχύσειεν, ὡς εἰς τοσαύτην ἡμᾶς μεταβαλεῖν ἀγερωχίαν καὶ ἔπαρσιν, ὡς μηδὲ διὰ φιλαδελφίαν τοῖς δικαίοις συγκαταβαίνειν καὶ τῶν πατέρων προσηκόντων ἀντέχεσθαι, ἀλλὰ πάντα ἠγεῖσθαι οὐδὲν πρὸς τὰ ὑφ' ἡμῶν νενοημένα καὶ λελεγμένα. εἰ γὰρ θελήσεις κατὰ τὸ κυρίου παράγγελμα μὴ σκανδαλίζειν ἡμᾶς, εὐχερῶς σοι τοῦτο κατορθωθήσεται. κοινῶς ἐνὶ καὶ νοῦ καὶ λόγῳ πνεύματι τὸ τῆς πίστεως λέξωμεν σύμβολον καὶ μιᾷ καρδίᾳ καὶ στόματι ἐν πᾶσι τοῦτο διακηρύξωμεν. οὐ μεγάλα ὑμᾶς ἀπαιτοῦμεν καὶ δυσχερῆ οὐδὲ τοῦ δικαίου πόρρω βάλλοντα, ἀλλὰ θεῖά τε καὶ προσήκοντα, δίκαιά τε καὶ ὅσια, οὐδὲ τῷ σατὰν κεχαρισμένα, ἀλλὰ τὰ πεφιλημένα τῷ πνεύματι. ὑπὲρ οὗ γοῦν ὁ πόλεμος, ὑπὲρ τούτου καὶ ἡ εἰρήνη κατορθωθήτω, ἐν ἧ καὶ μᾶλλον χαίρει θεός. περιβάλωμεν οὖν ἀλλήλους καὶ περιπτυξώμεθα ἐν ὁμονοίᾳ τοῦ πνεύματος καὶ ἀσπασώμεθα ἐν ἀγίῳ φιλήματι, τὰ αὐτὰ φρονοῦντες, τὰ αὐτὰ δογματίζοντες, ἵνα ταῖς αὐταῖς σκηναῖς ταῖς αἰωνίαις καὶ μακαρίαις τῷ ἐνὶ συναχθείημεν πνεύματι. κοινὴ γενέσθω τῇ ἡμετέρᾳ ἐνώσει χαρὰ τοῖς οὐρανίοις καὶ ἐπιγείοις· χαιρήσονται γὰρ, εὖ οἶδα, ἐν τούτοις ἄγγελοι καὶ πᾶσα ἡ ὑπερκειμένη δύναμις, ὥσπερ ἀρτίως ἀνιώνται τῇ διαστάσει, οἱ δὲ τοῖς ἡμετέροις ἐπόμενοι νόμοις ἢ λόγοις σκιρτήσαιεν, τοὺς προηγουμένους αὐτῶν ὁμοφρονοῦντας τεθεαμένοι, δαίμονες δὲ σκυθρωπάσαιεν καὶ τὰ ἀσεβῆ τῶν ἔθνῶν καταπτῆξαιεν. ὃ καὶ γένοιτο δεύτατα, θεῖε δημιουργὲ τοῦ παντός καὶ τῶν γεγεννημένων προνοητὰ καὶ τῶν κακῶς φερομένων διορθωτὰ, ὁ πατὴρ ὁ υἱὸς καὶ τὸ πνεῦμα τὸ ἅγιον, ὅτι σοι πρέπει δόξα καὶ μεγαλοπρέπεια εἰς τοὺς αἰῶνας τῶν αἰώνων. ἀμήν.